

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління та

національної безпеки

Кафедра психології

Кваліфікаційна робота

на правах рукопису

Бондаренко Алла Леонідівна

УДК 159.923:316.6

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Психологічне благополуччя прийомних сімей залежно від досвіду їх

функціонування

053 «Психологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Науковий керівник

Доктор економічних наук, професор

Першко Лариса Олександрівна

Висновок кафедри _____

за результатами попереднього захисту: _____

Протокол засідання кафедри

№ _____ від «___» _____ 20__ року

Завідувач кафедри _____

(науковий ступінь, вчене звання) (підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Бондаренко Алла Леонідівна захистив (ла)

(прізвище, ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою: _____

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання) (підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

Бондаренко А. Л. Психологічне благополуччя прийомних сімей залежно від досвіду їх функціонування –Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю 053 «Психологія», ОПП «Практична психологія». – Поліський національний університет, Житомир, 2025.

У роботі визначено провідні соціально-психологічні чинники психологічного благополуччя прийомних батьків.

Емпіричне дослідження дозволило виявити особливості емоційного стану прийомних батьків і динаміку сімейної взаємодії залежно від тривалості досвіду прийомного батьківства.

Результати засвідчили, що початковий етап спільного життя з прийомною дитиною характеризується підвищеним психоемоційним навантаженням, тоді як із накопиченням досвіду спостерігається зниження рівня тривожності, зростання впевненості та формування ефективніших стратегій взаємодії.

На основі отриманих результатів розроблено психокорекційну програму, спрямовану на розвиток емоційної компетентності, підвищення стресостійкості, оптимізацію сімейної взаємодії та посилення ресурсності прийомної сім'ї.

Результати роботи мають теоретичне й практичне значення та можуть бути використані у діяльності психологічних служб і центрів соціальної підтримки прийомних сімей.

Ключові слова: прийомна сім'я, прийомні батьки, психологічне благополуччя, соціально-психологічні чинники, соціальна підтримка, психокорекційна програма.

ABSTRACT

Bondarenko A. Psychological well-being of foster families depending on their experience of functioning — Qualification thesis submitted as a manuscript. Qualification thesis for obtaining the Master's degree in specialty 053 "Psychology", Educational and Professional Program "Practical Psychology". Polissia National University, Zhytomyr, 2025.

The thesis identifies the leading socio-psychological factors influencing the psychological well-being of foster parents. The empirical study made it possible to reveal the characteristics of the emotional state of foster parents and the dynamics of family interaction depending on the duration of foster parenting experience. The results showed that the initial stage of living together with a foster child is characterized by increased psycho-emotional strain, while with the accumulation of experience there is a decrease in anxiety levels, an increase in confidence, and the formation of more effective interaction strategies. Based on the obtained results, a psychocorrective program was developed aimed at enhancing emotional competence, increasing stress resilience, optimizing family interaction, and strengthening the resource potential of foster families. The results of the study have theoretical and practical significance and can be used in the activities of psychological services and social support centers for foster families.

Keywords: foster family, foster parents, psychological well-being, socio-psychological factors, social support, psychocorrective program.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ1 ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ.....	7
1.1.Особливості та позитивні відмінності прийомних сімей у порівнянні з іншими соціальними інституціями опіки.	7
1.2. Сутність та функціональна роль соціально-психологічних чинників благополуччя прийомних сімей.....	12
1.3. Соціально-психологічні чинники функціонування прийомних сімей	14
Висновки до першого розділу.....	20
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ ЗАЛЕЖНО ВІД ДОСВІДУ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ	21
2.1. Методи та організація експериментального дослідження	21
2.2. Порядок проведення дослідження соціально-психологічних чинників... ..	22
2.3.Аналіз та узагальнення емпіричних даних	25
Висновки до другого розділу.....	44
РОЗДІЛ 3.ПСИХОКОРЕКЦІЙНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ	45
3.1.Розроблення та сутність психокорекційної програми.....	45
3.2.Практичні рекомендації збереження психологічного благополуччя прийомних сімей.	49
Висновки до третього розділу.....	50
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55
ДОДАТКИ.....	60

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасні соціально-економічні умови, зростання кількості дітей, позбавлених батьківського піклування, та розвиток інституту прийомного батьківства зумовлюють потребу в глибшому розумінні психологічних аспектів функціонування прийомних сімей. Психологічне благополуччя прийомних батьків є важливою умовою стабільності сімейного виховання, ефективності адаптації дітей і збереження позитивного психоемоційного клімату в родині.

Прийомне батьківство — це особлива форма сімейного виховання, яка передбачає тимчасове або постійне влаштування дитини, позбавленої батьківського піклування, до нової сім'ї. Її головна мета — створення дитині умов для життя, навчання, розвитку, любові та турботи. На відміну від біологічного батьківства, прийомне батьківство нерозривно пов'язане з попереднім життєвим досвідом дитини: травмами, втратою, наслідками недогляду або насильства. Тому робота прийомних батьків часто є психологічно складною, вимагає від них додаткових знань, навичок, емоційної стабільності та зовнішньої підтримки. Благополуччя прийомних батьків — це не лише їхній емоційний комфорт, а й здатність ефективно виконувати виховну, підтримувальну та адаптаційну функції. Якість їхнього благополуччя прямо впливає на успішність розвитку прийомної дитини. Дослідження показують, що прийомні батьки стикаються з підвищеним рівнем стресу, більшим емоційним навантаженням та значною відповідальністю. Саме тому соціально-психологічні чинники, які забезпечують їхнє благополуччя, є ключовими для ефективності всієї системи прийомного вихова

Досвід іноземних держав доводить перевагу і гуманістичність виховання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського виховання в прийомній сім'ї над інституційними закладами. Такий підхід сприяє

індивідуальному вихованню дитини, позбавленої батьківської опіки, формування її особистості та духовних цінностей.

В Україні впроваджуються сімейні форми влаштування: усиновлення, опіка та піклування, прийомної сім'ї, дитячі будинки сімейного типу. Саме тому тема «Соціально-психологічні чинники психологічного благополуччя прийомних сімей» є актуальною.

Вивченням психологічного (емоційного) благополуччя займалися Т.Александрова, М.Бучацька, А.Вороніна, І.Гречуха, Ю.Дубовик, Л.Журавльова, О.Калина, А.Литвинчук, В.Лісіна, Т.Можаровська, І.Скрипичникова, П. Фесенко, проте окремі аспекти теми «Соціально-психологічні чинники психологічного благополуччя прийомних сімей» потребують більш глибоких досліджень.

Мета дослідження є узагальнення теоретичних підходів та розробка практичних пропозицій, щодо забезпечення психологічного благополуччя прийомних батьків.

Для досягнення мети необхідно виконати наступні *завдання*:

- розкрити сутність поняття «приймона сім'я»;
- визначити соціально-психологічні чинники психологічного благополуччя прийомних сімей;
- провести емпіричне дослідження;
- здійснити аналіз психологічних особливостей емоційного стану та сімейної взаємодії прийомних батьків залежно від тривалості досвіду прийомного батьківства;
- розробити психокорекційну програму розвитку психологічного благополуччя прийомних батьків.

Об'єкт дослідження - система соціально-психологічних відносин, що виникають в процесі виховної діяльності у прийомних сім'ях.

Предмет дослідження – теоретичні та практичні чинники функціонування прийомних сімей залежно від тривалості досвіду прийомного батьківства.

Методи дослідження: теоретичний аналіз наукових джерел (узагальнення, систематизація), методи емпіричних досліджень («Діагностика рівня емоційного вигорання» В. Бойко; Шкала тривоги Спілбергера-Ханіна; тест-опитувальник задоволеності шлюбом (В. В. Сталін); модифікована шкала суб'єктивного благополуччя BBC-SWB; «Діагностика рівня емоційного вигорання» (В. Бойко), а також математичні методи статистичної обробки даних (описова статистика, коефіцієнт Пірсона, U-критерій Манна–Уїтні).

Гіпотеза дослідження – психологічне благополуччя прийомних сімей залежить від досвіду функціонування.

Публікації – 3 тези: «Психологічний стан прийомних батьків залежно від тривалості досвіду функціонування прийомного батьківства», «Аналіз психологічного благополуччя та емоційних станів прийомних батьків», «Психокрекційна програма розвитку психологічного благополуччя прийомних сімей».

Емпіричну базу дослідження 36 прийомних сімей з різним досвідом функціонування загальною кількістю респондентів 72 особи. До вибірки увійшли обидва подружжя з кожної сім'ї, оскільки оцінювалися індивідуальні психологічні характеристики (емоційний стан, рівень тривожності, задоволеність шлюбом тощо). Таким чином, аналіз проводився за індивідуальними результатами респондентів, але подальша групова диференціація враховувала стаж функціонування сім'ї загалом, а не окремих її членів. Усі учасники є прийомними батьками, які виховують дітей різного віку. Вибірка охопила осіб із різним досвідом функціонування прийомної сім'ї – від одного року до понад сім років.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше* в межах обраної вибірки здійснено комплексне дослідження взаємозв'язку між соціально-психологічними чинниками та психологічним благополуччям прийомних батьків;

– *поглиблено* розуміння того, як накопичений досвід функціонування прийомних сімей впливає на емоційний стан, рівень тривожності та задоволеність шлюбом приючених батьків;

– *установлено взаємозв'язок* особливості емоційного стану прийомних батьків та динаміку сімейної взаємодії залежно від тривалості досвіду прийомного батьківства;

– *виявлено* особливості динаміки стосунків прийомних батьків залежно від досвіду функціонування прийомних сімей, що дає можливість вчасному запобіганню вигорання прийомних сімей .

Практична значущість дослідження полягає у можливості використання його результатів для побудови ефективних психокорекційних програм психологічного супроводу прийомних сімей, запобіганню вигорання прийомних батьків, вдосконалення системи психологічної допомоги сім'ям, що виховують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 62 джерел. Загальний обсяг складає 73 сторінки, основний зміст викладено на 82 сторінках. Робота містить 8 таблиць та 5 рисунків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ

1.1. Особливості та позитивні відмінності прийомних сімей у порівнянні з іншими соціальними інституціями опіки

Кожна дитина має право на виховання в сім'ї, незалежно від того, чи можуть біологічні батьки забезпечити їй належні умови життя та виховання, або ж батьки не виконують свої обов'язки належним чином. Якщо дитина з певних причин залишилася без батьківського піклування, то відповідальність за її розвиток та виховання бере на себе держава. [30]

За оцінкою експертів, переважна більшість випускників інтернатів потрапляють до категорії соціально неблагополучних: бездомних, алкоголіків, наркоманів. Вони прилучаються до криміналу та проституції. Від 10 до 20 відсотків, за різними оцінками, закінчують життя самогубством. І лише 10 відсотків адаптуються в суспільстві. За різними оцінками, до третини нинішніх вихованців інтернатів — це діти випускників цих закладів, оскільки батьки виявилися не готовими подбати ні про себе, ні про своїх нащадків. Коло поповнення інтернату замикається. Виховати дитину-сироту в сім'ї - це суттєво попередити величезну кількість проблем: соціальних, фінансових, кримінальних.

Проводиться робота щодо реалізації права дитини, яка втратила батьків, на виховання в іншій сім'ї.

Функціонує 36 прийомних сімей, в яких виховується 77 дітей. Всі діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які проживають в Бердичівському районі перебувають на контролі служби у справах дітей: періодично перевіряються умови їх проживання та щорічно складаються звіти про стан утримання, навчання та виховання кожної дитини. Ведеться електронний облік дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського

підклування та дітей, які перебувають в складних життєвих обставинах в електронній системі ЄІАС «Діти».

Перший крок до зміни системи опіки над дітьми полягає в розумінні, що кожна дитина має право зростати в сім'ї. Другий крок — зменшення інституціоналізації шляхом впровадження альтернативних форм виховання.

Сім'я є найкращим середовищем для формування особистості, але ефективні альтернативи інституційним формам розвиваються в Україні повільно. Соціальна політика мала великий вплив на розвиток системи опіки, що було помітно ще з 1956 року, коли в Україні активно поширювалася інтернатна система, а сімейна система опіки була відкинута. Проте з часом, завдяки міжнародному досвіду, почала розвиватися концепція прийомних сімей, що була закріплена в Україні після ратифікації Конвенції ООН про права дитини в 1991 році. Прийомні сім'ї стали рекомендованою формою опіки в Україні з 2000 року.[16]

Окрім проходження навчання, до кандидатів на створення прийомної сім'ї висуваються вимоги щодо достатнього матеріального забезпечення. Середньомісячний сукупний дохід на кожного члена сім'ї кандидатів, обчислений за останні шість календарних місяців, що передували місяцю звернення із заявою про утворення прийомної сім'ї, не може бути меншим ніж рівень забезпечення прожиткового мінімуму (гарантований мінімум), встановленого законодавством.

Ще однією вимогою щодо кандидатів, введеною до Положення про прийомну сім'ю у 2006 р., є обмеження за віком. Прийомними батьками можуть бути особи працездатного віку, що пояснюється у першу чергу захистом інтересів прийомної дитини – окрім бажання дорослих слід враховувати й те, що дитина не повинна ще раз переживати втрату близьких людей.

На рис.1.1 зображено позитивні відмінності прийомної сім'ї.

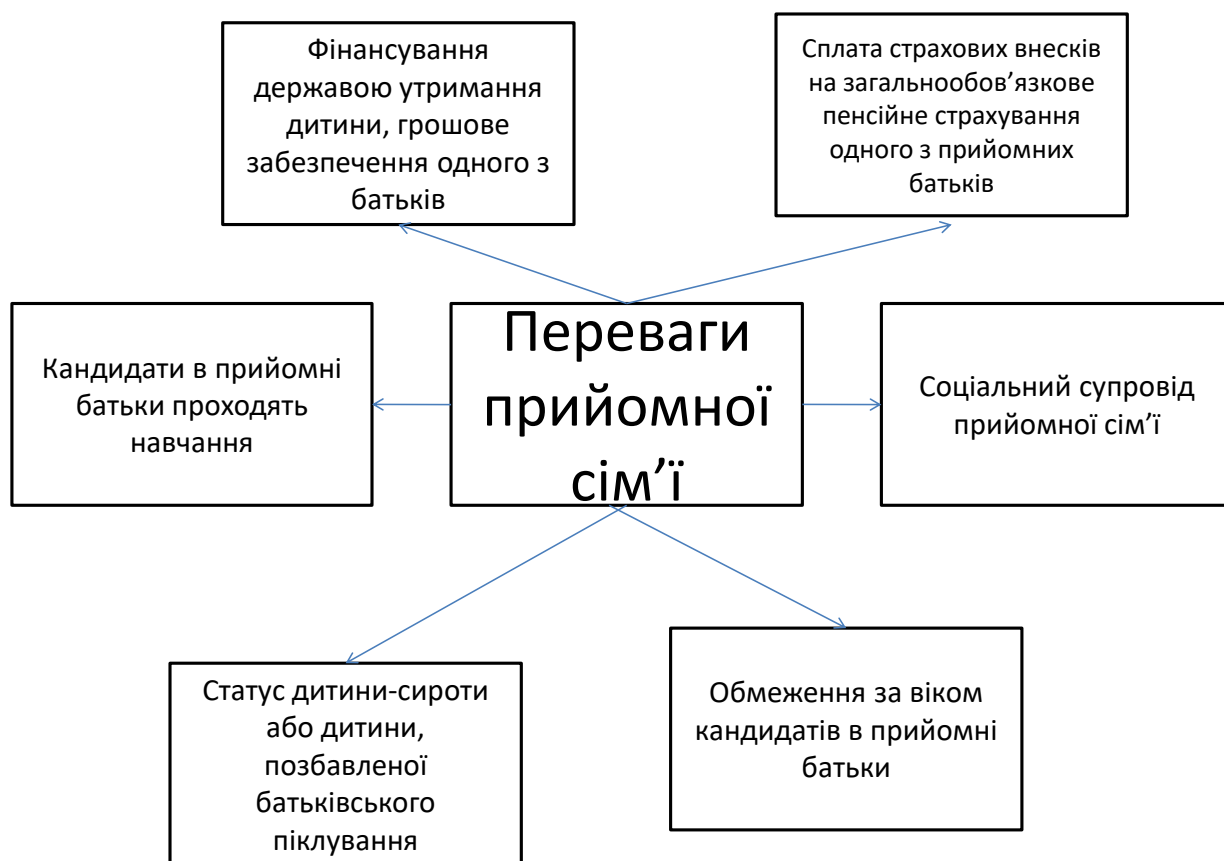

Рис. 1.1 Переваги прийомної сім'ї

Джерело: власна розробка автора

Перевагою прийомної сім'ї є матеріальна підтримка з боку держави: утримання прийомної дитини та грошове забезпечення одного із прийомних батьків з якого утримуються внески на загальнообов'язкове пенсійне страхування. До 2006 р. матеріальна нагорода прийомним батькам не передбачалася.

З 2006 р. бере початок формування принципово нового механізму фінансування, що базується на принципі «гроші ходять за дитиною» - передбачається впровадження фінансування не інститутів виховання, а дитини, позбавленої батьківського піклування, незалежно від того, у якому закладі або родині вона виховується. [8]

Позитивною відмінністю прийомних сімей від усиновлення та опіки є державна соціальна підтримка таких сімей, що реалізуються у формі соціального супроводу.

Розвиток сімейних форм виховання – це вирішення і попередження цілої низки соціальних проблем, є життєво необхідною умовою виховання дітей, позбавлених можливості виховуватися в біологічній родині. [30]

За оцінкою експертів, переважна більшість випускників інтернатів потрапляють до категорії соціально неблагополучних: бездомних, алкоголіків, наркоманів. Вони прилучаються до криміналу та проституції. Від 10 до 20 відсотків, за різними оцінками, закінчують життя самогубством. І лише 10 відсотків адаптуються в суспільстві.

За різними оцінками, до третини нинішніх вихованців інтернатів — це діти випускників цих закладів, оскільки батьки виявилися не готовими подбати ні про себе, ні про своїх нащадків. Коло поповнення інтернату замикається. Виховати дитину-сироту в сім'ї — це суттєво попередити величезну кількість проблем: соціальних, фінансових, кримінальних.

Кожна дитина має невід'ємне право на виховання в сім'ї, незалежно від того, чи можуть біологічні батьки забезпечити їй належні умови життя та розвитку. У випадку втрати батьківського піклування або невиконання батьками своїх обов'язків держава бере на себе відповідальність за створення безпечного та сприятливого середовища для розвитку та соціалізації дитини.

Сімейне виховання є пріоритетною формою опіки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що закріплено у Сімейному кодексі України та спеціалізованих законах, таких як «Про охорону дитинства» та «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування». Сімейне середовище забезпечує дитині емоційну стабільність, соціальну адаптацію та можливість формувати здорову особистість.

Інституційна форма виховання, зокрема інтернати, не завжди гарантує ефективну адаптацію дітей у суспільстві. Більшість випускників інтернатів

стикаються з соціально-негативними явищами: бездомністю, залежностями, кримінальною поведінкою та ризиком самогубства. Виховання дитини в сім'ї значно знижує ці ризики та сприяє формуванню соціально адаптованої, відповідальної та психічно здорової особистості.

Соціально-психологічні аспекти функціонування прийомних сімей мають ключове значення для успішної адаптації дитини. Емоційна підтримка, стабільність сімейних взаємин, ефективна комунікація та участь батьків у житті дитини формують у ній відчуття безпеки та довіри, що є основою її гармонійного розвитку.[30]

В Україні проводиться системна робота щодо реалізації права дитини на виховання в іншій сім'ї. На прикладі Бердичівського району функціонують 36 прийомних сімей, у яких виховується 77 дітей. Всі діти перебувають на постійному контролі служби у справах дітей, їх умови проживання, навчання та виховання систематично перевіряються, а дані обліковуються в електронній системі ЄІАС «Діти». Така система забезпечує комплексний підхід до підтримки прийомних сімей та контролю за виконанням їхніх обов'язків.

Основними напрямками реформ у сфері опіки є усвідомлення права дитини зростати в сім'ї та зменшення інституалізації через впровадження альтернативних форм виховання. Прийомні сім'ї виступають ефективною альтернативою інтернатам, оскільки вони створюють умови для розвитку соціально-емоційних компетенцій дитини та формують у ній позитивну мотивацію до самореалізації.

Отже, прийомні сім'ї відіграють ключову роль у соціалізації та розвитку дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, зменшенні негативних наслідків інституалізації та формуванні стабільного та безпечного емоційного середовища. Забезпечення психологічної, соціальної та матеріальної підтримки прийомних сімей є необхідною умовою ефективного функціонування системи опіки над дітьми в Україні.

1.2. Сутність та функціональна роль соціально-психологічних чинників благополуччя прийомних сімей

Соціально-психологічні чинники благополуччя прийомних сімей — це умови та особистісні особливості, які допомагають прийомним батькам успішно виконувати свою роль і зберігати емоційну рівновагу. Благополуччя прийомних батьків є ключовою умовою успішного виховання дитини, яка потрапляє в нову сім'ю. Воно формується під впливом різних соціальних та психологічних чинників, що визначають здатність дорослих адаптуватися до нової ролі та підтримувати стабільний емоційний стан. Цей процес включає значну кількість емоційних, соціальних та психологічних викликів, тому саме від рівня благополуччя дорослих залежить, наскільки стабільною та підтримувальною буде сімейна атмосфера. Соціально-психологічні чинники відіграють ключову роль у формуванні здатності прийомних батьків долати труднощі та забезпечувати дитині безпечний простір для розвитку. Прийомні батьки беруть на себе не лише юридичну, а й глибоку моральну та емоційну відповідальність. Вони повинні забезпечити дитині відчуття безпеки, стабільності та любові, які часто були порушені в минулому. У зв'язку з цим соціально-психологічні чинники стають ключовими у формуванні їхнього благополуччя. Інститут прийомного батьківства має важливе соціальне значення, оскільки забезпечує дітям, позбавленим батьківського піклування, можливість виховуватися в сімейному середовищі, отримувати любов, підтримку та турботу. Однак прийомна сім'я не є простою копією біологічної; вона має свої особливості, труднощі та специфічні психологічні виклики. Тому благополуччя прийомних батьків — це ключовий фактор, який визначає якість родинного життя, ефективність виховання, емоційний стан дитини та стійкість сімейних стосунків у майбутньому.

Соціально-психологічні чинники благополуччя охоплюють як зовнішні умови (підтримка держави, ставлення суспільства, матеріальні можливості), так і внутрішні (психологічна готовність, особистісні риси, життєві цінності). Розуміння цих чинників дозволяє краще усвідомити, що саме допомагає

прийомним батькам зберігати баланс, уникати психоемоційного вигорання та створювати здорове сімейне середовище для дитини.

Прийомне батьківство є важливим соціальним інститутом, який забезпечує дітям, позбавленим батьківського піклування, умови для розвитку, безпеки та стабільності. Однак роль прийомних батьків нерідко супроводжується значним емоційним, психологічним та соціальним навантаженням. Тому питання їхнього благополуччя набуває особливої актуальності. Благополуччя прийомних батьків визначає не лише їхній власний стан, а й якість виховання, емоційний клімат у сім'ї та здатність забезпечити дитині сприятливі умови для життя. Сукупність соціально-психологічних чинників, що впливають на це благополуччя, є багатовимірною та охоплює як особистісні особливості, так і зовнішні обставини. Значні досягнення у дослідження благополуччя особистості зробили філософи, культурологи та соціальні психологи, які вивчали емоційні, мотиваційні, світоглядні та поведінкові аспекти задоволенням життя (І. Кант, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Е. Фромм, А. Маслоу та інші). З позицій гармонізації взаємодії людини, суспільства й природи феномен благополуччя розглядали К. Цюлковський, В. Вернадський, Л. Браун та інші. У філософському дискурсі це поняття досліджували Н. Бобровська, О. Зилова; у соціологічному – Є. Головаха, О. Кириленко, О. Балакірєва; а в психології – Т. Александрова, А. Вороніна, П. Фесенко та ін. На сьогоднішній день пов'язують благополуччя особистості з відчуттям щастя — глибокої задоволеності життям. За словами Левенець Н. [17] з віком благополуччя ускладнюється, охоплюючи професійні, фінансові, соціальні аспекти, але саме у дитинстві формуються його основи — фізичні, емоційні, соціальні, матеріальні компоненти.

1.3 Соціально-психологічні чинники функціонування прийомних сімей

На рис.1.2 зображено соціально-психологічні чинники функціонування прийомних сімей

Рис.1.2. Соціально-психологічні чинники прийомних сімей

Джерело: власна розробка автора

1. Соціальна підтримка як важливий ресурс стабільності – соціальна підтримка є одним із найпотужніших предикторів благополуччя прийомних батьків. Вона включає кілька напрямів:

- емоційна підтримка з боку друзів, родичів, сусідів та соціального оточення. Вона допомагає батькам зменшити психологічне напруження, поділитися емоціями, отримати співчуття та розуміння. Відсутність емоційної підтримки часто призводить до того, що батьки відчуваються самотніми, неоціненими та перевантаженими;

- інформаційна підтримка - прийомні батьки потребують знань щодо розвитку дітей, методів виховання, особливостей роботи з травмованими дітьми, юридичних аспектів. Роль соціальних служб, психологів і педагогів у

цьому процесі є незамінною. Чим кращі інформаційні ресурси має сім'я, тим впевненіше вона функціонує;

- інструментальна підтримка - вона включає практичну допомогу: допомогу у догляді за дитиною, супроводі до лікарів, допомогу в організації побуту. Батьки, які мають доступ до реальної практичної підтримки, рідше вигорають і легше переживають складні періоди адаптації дитини;

- соціально-педагогічний супровід - фахівці соціальних служб здійснюють постійний супровід прийомних сімей, надаючи рекомендації, проводячи тренінги, здійснюючи психологічну допомогу. Цей супровід не є формальністю — він дійсно забезпечує відчуття захищеності та підтримки.

1. Психологічна готовність та внутрішня мотивація прийомних батьків. Психологічна готовність прийомних батьків визначає їхню здатність брати на себе відповідальність у довгостроковій перспективі:

- усвідомлення особливостей прийомної дитини - діти, які потрапляють у прийомні сім'ї, нерідко мають досвід психологічної травми, втрати, насильства або занедбання. Батьки мають бути готові до проявів складної поведінки: агресії, замкнутості, недовіри, небажання встановлювати емоційний контакт;

- емоційна зрілість - емоційно зрілі батьки здатні контролювати власні реакції, спокійно реагувати на виклики, не переносити негативні переживання дитини на себе. Вони розуміють, що емоційний прогрес дитини потребує часу;

- реалістичні очікування - батьки, які очікують «ідеального» швидкого зближення з дитиною, часто переживають розчарування. Реалістичні очікування допомагають уникнути емоційних криз;

- внутрішня мотивація - мотивація має бути стійкою й глибокою: гуманістичні цінності, бажання допомогти дитині, реалізація батьківського потенціалу. Якщо мотивація поверхнева або пов'язана з соціальним тиском, це знижує стійкість батьків перед труднощами.

2. Особистісні риси та психологічні ресурси прийомних батьків -

особистісні якості значною мірою визначають, наскільки батьки здатні справлятися з навантаженням, яке супроводжує виховання прийомної дитини:

- емпатія - здатність співчувати, розуміти й приймати дитину з її складною історією. Емпатійні батьки легше встановлюють емоційний контакт і формують довірливі стосунки;
- терпіння - адаптація прийомної дитини може тривати місяцями або роками. Терпіння допомагає не поспішати та приймати дитину такою, якою вона є;
- самоконтроль та емоційна стабільність - батьки мають вміти контролювати стрес, уникати імпульсивних реакцій, не погіршувати конфліктів;
- гнучкість мислення - здатність змінювати стратегії виховання, адаптуватися до змін у поведінці дитини, використовувати різні підходи;
- комунікативні навички – вміння вести діалог, вирішувати конфлікти, будувати взаємини всередині сім'ї.

4. Внутрішньосімейні стосунки як основа благополуччя - стосунки між членами сім'ї формують емоційний клімат, що визначає загальне благополуччя. Особливо важливі:

- подружня згуртованість - успішні прийомні сім'ї характеризуються єдиною позицією щодо виховання дитини, взаємною підтримкою, відсутністю суперечок при дитині. Якщо один із батьків не підтримує ідею прийомного батьківства, це створює конфлікти та напругу;
- сімейні традиції - спільні ритуали, традиції та правила допомагають дитині відчувати себе частиною сім'ї, що підсилює стабільність;
- уміння вести конструктивний діалог - відкрита та чесна комунікація знижує рівень напруги в сім'ї й полегшує розв'язання проблем.

5. Матеріальні умови та соціально-економічний статус - хоча матеріальні ресурси не є вирішальними у формуванні щасливої сім'ї, вони значно впливають на психологічний комфорт батьків. Достатній рівень

забезпечення дає можливість зосередитися на вихованні, а не на боротьбі за щоденне виживання.

До важливих аспектів належать:

- стабільний дохід;
- належне житло;
- доступ до якісної медицини;
- можливість забезпечити освіту та розвиток дитини;
- відсутність боргів чи стресових фінансових ситуацій.

Матеріальна стабільність знижує рівень тривожності та напруги.

6. Професійна підготовка та супровід прийомних сімей - професійна підготовка батьків є ключовою умовою їхнього благополуччя. Вона включає:

- навчальні тренінги - батьки вчаться методам позитивного виховання, способам роботи з дітьми, які мають травму, та технікам нервово-емоційної регуляції;

- психологічний супровід- психологи допомагають батькам долати труднощі, аналізувати стосунки, запобігати вигоранню;

- соціальний супровід - соціальні працівники контролюють умови проживання, допомагають оформляти документи, підтримують родину у важкі моменти.

7. Вплив суспільства та громадської думки - ставлення суспільства відіграє важливу роль у формуванні благополуччя прийомних батьків. Позитивне ставлення, заохочення та підтримка підсилюють їхню мотивацію та самооцінку. Негативні стереотипи, критика чи недовіра можуть спричинити почуття сорому, пригніченості або соціальної ізоляції.

8. Досвід функціонування прийомних сімей - рівень психологічного благополуччя прийомних батьків безпосередньо залежить від тривалості функціонування сім'ї.

Психологічне благополуччя прийомних батьків визначається комплексом соціально-психологічних, особистісних, матеріальних та професійних чинників, взаємодія яких забезпечує стабільність сімейного

середовища та сприяє гармонійному розвитку дітей, позбавлених батьківського піклування. Одним із ключових ресурсів стабільності є соціальна підтримка, яка включає емоційну, інформаційну та інструментальну допомогу, а також соціально-педагогічний супровід фахівців. Емоційна підтримка дозволяє батькам долати психологічне напруження, зменшувати відчуття самотності та перевантаженості, інформаційна допомога забезпечує знання щодо розвитку дитини, методів виховання та правових аспектів, а інструментальна підтримка створює можливості для практичної допомоги у догляді за дитиною та організації побуту. Соціально-педагогічний супровід, що включає консультації, тренінги та психологічну підтримку, забезпечує відчуття захищеності та сприяє ефективному прийняттю батьківських рішень.

Психологічна готовність та внутрішня мотивація прийомних батьків є важливими передумовами успішного функціонування сім'ї. Високий рівень усвідомлення особливостей прийомної дитини, емоційна зрілість, реалістичні очікування та стійка внутрішня мотивація, заснована на гуманістичних цінностях та бажанні допомогти дитині, формують здатність батьків довготривало брати на себе відповідальність і долати складнощі, що виникають під час виховання дітей із травматичним досвідом. Особистісні риси, такі як емпатія, терпіння, самоконтроль, емоційна стабільність, гнучкість мислення та високий рівень комунікативних навичок, забезпечують ефективну взаємодію з дитиною, встановлення довірливих стосунків та формування сприятливого емоційного клімату в сім'ї.

Внутрішньосімейні стосунки, подружня згуртованість, наявність сімейних традицій та вміння вести конструктивний діалог виступають базовими чинниками стабільності та психологічного комфорту всіх членів сім'ї. Матеріальні умови та соціально-економічний статус, включаючи стабільний дохід, належне житло, доступ до якісної медицини та освіти, значно підвищують психологічний комфорт батьків та дозволяють

зосередитися на вихованні дитини, а не на повсякденних фінансових труднощах.

Професійна підготовка і супровід прийомних сімей є додатковим ресурсом стабільності та успішного функціонування. Навчальні тренінги, психологічні консультації та соціальний супровід допомагають батькам опанувати сучасні методи виховання, техніки регуляції емоцій, роботу з травмованими дітьми та організаційно-правові аспекти функціонування прийомної сім'ї, що знижує ризик емоційного вигорання та підвищує ефективність виховного процесу. Вплив суспільства та громадської думки, зокрема підтримка та позитивне ставлення оточення, посилює мотивацію та самооцінку батьків, тоді як негативні стереотипи та критика можуть спричиняти соціальну ізоляцію, стрес та зниження ефективності виховання.

Досвід функціонування прийомних сімей є додатковим чинником психологічної стабільності. Сім'ї з більш тривалим стажем демонструють вищу емоційну стійкість, ефективність виховних стратегій та здатність адаптуватися до змін у поведінці дитини, тоді як новостворені сім'ї потребують більшої підтримки та часу для формування стабільного емоційного клімату. Узагальнюючи, можна стверджувати, що комплексне врахування соціально-психологічних, особистісних, матеріальних і професійних факторів є ключовою умовою забезпечення психологічного благополуччя прийомних батьків. Це сприяє створенню стабільного, безпечного та гармонійного сімейного середовища, що є запорукою успішної адаптації, розвитку та соціальної інтеграції дітей, позбавлених батьківського піклування, і забезпечує ефективне функціонування прийомної сім'ї в сучасних умовах.

Висновки до першого розділу

Прийомні сім'ї відіграють ключову роль у соціалізації та розвитку дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, зменшенні негативних наслідків інституалізації та формуванні стабільного та безпечного емоційного середовища. Забезпечення психологічної, соціальної

та матеріальної підтримки прийомних сімей є необхідною умовою ефективного функціонування системи опіки над дітьми в Україні.

Психологічне благополуччя прийомних батьків формується під впливом комплексного поєднання соціальної підтримки, психологічної готовності, особистісних ресурсів, внутрішньосімейних стосунків, матеріальних умов та професійного супроводу. Соціальна, емоційна та інформаційна підтримка, позитивне ставлення суспільства, стабільні сімейні традиції і конструктивна комунікація створюють умови для ефективного виховання дитини та зниження стресу батьків. Досвід функціонування сім'ї, внутрішня мотивація та емоційна зрілість батьків забезпечують стійкість перед труднощами, а професійна підготовка та супровід сприяють своєчасному подоланню складних ситуацій. Узагальнено, комплексне врахування цих чинників є ключем до стабільності, гармонійного розвитку прийомної дитини та успішного функціонування прийомної сім'ї.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ ЗАЛЕЖНО ВІД ДОСВІДУ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ

2.1. Методи та організація емпіричного дослідження

У дослідженні взяли участь прийомні батьки, які перебувають на обліку в Службі у справах дітей бердичівської районної державної адміністрації житомирської області (м. Бердичів). Загальна вибірка склала 72 респонденти (36 прийомних сімей). До вибірки увійшли обидва подружжя з кожної сім'ї, оскільки оцінювалися індивідуальні психологічні характеристики (емоційний стан, рівень тривожності, задоволеність шлюбом тощо). Таким чином, аналіз проводився за індивідуальними результатами респондентів, але подальша групова диференціація враховувала стаж функціонування сім'ї загалом, а не окремих її членів. Усі учасники є прийомними батьками, які виховують дітей різного віку. Вибірка охопила осіб із різним досвідом функціонування прийомної сім'ї – від одного року до понад сім років. Такий розподіл дозволив не лише проаналізувати загальні тенденції психологічного благополуччя, а й порівняти його рівень залежно від тривалості функціонування прийомної сім'ї.

Дослідження проводилось у період з 06.06.2025 по 12.06.2025 на базі Служби у справах дітей Бердичівського району. Перед початком дослідження з усіма респондентами проведено вступну бесіду, під час якої дослідник пояснював мету та завдання дослідження, гарантував конфіденційність отриманих даних, а також відповідав на запитання учасників. Опитування проводилось у письмовій формі. У випадках виникнення труднощів під час проходження опитування учасники могли звернутися за консультацією до практичного психолога служби, який надавав необхідну підтримку. Усі результати дослідження зафіксовані та узагальнені в електронному вигляді.

Подальша обробка отриманих даних здійснювалася за допомогою програми Microsoft Excel. Для аналізу та інтерпретації результатів

застосовувалися методи математичної статистики, зокрема: методи описової статистики для визначення середніх значень показників та стандартних відхилень; коефіцієнт Колмогорова-Смірнова – для перевірки нормальності розподілу вибірки; кореляційний аналіз за коефіцієнтом Пірсона (r); U-критерій Манна-Уїтні – для виявлення статистично значущих відмінностей між групами прийомних батьків із різним досвідом виховання дітей. На основі отриманих результатів у програмі Excel були побудовані наочні таблиці та діаграми, які відобразили узагальнені тенденції та дозволили візуалізувати виявлені закономірності.

2.2. Порядок проведення дослідження соціально-психологічних чинників у прийомних сім'ях

Для досягнення мети дослідження обрано наступні психодіагностичні методики:

1. «Діагностика рівня емоційного вигорання» В. Бойко
2. Шкала тривоги Спілбергера-Ханіна
3. Тест-опитувальник задоволеності шлюбом (В. В. Сталін)
4. Модифікована шкала суб'єктивного благополуччя BBC-SWB

«Діагностика рівня емоційного вигорання» (В. Бойко) (додаток А)

Методика створена психологом В. В. Бойко і призначена для діагностики стадій та рівнів емоційного вигорання людей, що перебувають у тривалому емоційному контакті з іншими людьми. Вона дозволяє визначити динаміку розвитку синдрому вигорання та структуру його проявів. Опитувальник складається з 84 тверджень, які згруповані у три фази: «Напруження», «Резистенція» і «Виснаження».

Інструкція. Респонденту пропонується уважно прочитати кожне твердження і визначити, наскільки воно відповідає його власному стану, обираючи варіант відповіді «так» або «ні».

Ключ. Відповіді оцінюються за наявністю ознак трьох фаз емоційного вигорання. Кожна фаза має чотири симптоми. Кількість позитивних

відповідей за кожним симптомом підсумовується, утворюючи бали по фазах. Чим вищий бал – тим виразніше проявляється відповідна фаза емоційного вигорання.

Інтерпретація. 36 балів і менше свідчать про низький рівень емоційного вигорання, 37-60 балів – середній рівень, понад 60 – високий. Аналіз результатів дозволяє визначити, на якій стадії перебуває респондент: початкова (напруження), активна (резистенція) чи завершальна (виснаження).

Шкала тривоги Спілбергера-Ханіна (STAI) (додаток Б)

Опитувальник розроблений у 1970 році психологом Ч. Д. Спілбергером і адаптований Ю. Л. Ханіним. Він призначений для оцінки двох видів тривоги – особистісної (стійкої властивості особистості) та реактивної (ситуативної). Складається з 40 тверджень: перші 20 оцінюють реактивну тривожність, наступні 20 особистісну.

Інструкція. Оцініть кожне твердження за чотирибальною шкалою (від «ніколи» до «завжди») залежно від того, як часто ви відчуваєте відповідний стан.

Ключ. Для кожного виду тривоги підраховується сума балів. Частина тверджень має зворотне кодування. Отримані значення інтерпретуються відповідно до рівнів тривожності: низький, середній або високий.

Інтерпретація. Показник до 30 балів вважається низьким рівнем тривожності, 31-45 – середнім, понад 46 – високим. Високий рівень тривоги свідчить про емоційне напруження і психологічний дискомфорт.

Важливість для теми дипломної. Визначення рівня тривожності членів прийомних сімей дозволяє виявити емоційні чинники, що можуть знижувати їхнє психологічне благополуччя та створювати напруженість у міжособистісних стосунках.

Тест-опитувальник задоволеності шлюбом (В. В. Сталін) (додаток В)

Методика розроблена В. В. Сталіним для вивчення рівня задоволеності подружніми стосунками. Дозволяє оцінити, наскільки кожен партнер задоволений шлюбом у цілому, рівнем підтримки, взаєморозуміння,

емоційного контакту та спільності цінностей. Опитувальник містить 24 твердження.

Інструкція. Оцінює ступінь своєї згоди з кожним твердженням за шкалою від 1 («повністю не згоден») до 5 («повністю згоден»). Підраховується загальна сума балів, яка показує рівень задоволеності шлюбом. Чим вищий сумарний показник, тим більш гармонійні відносини у подружжі.

Інтерпретація. 0-16 балів – абсолютно неблагополучні; 17-22 балів – неблагополучні; 23-26 балів – скоріш неблагополучні; 27-28 балів – перехідні; 29-32 балів – скоріш благополучні; 33-38 балів – благополучні; 39-48 балів – абсолютно благополучні. Результати дають можливість оцінити загальний клімат у сім'ї та визначити потенційні джерела напруги.

Оцінка задоволеності шлюбом дозволяє виявити, наскільки функціональною є прийомна сім'я, адже якість подружніх відносин впливає на психологічне благополуччя як дорослих, так і дітей у родині.

Модифікована шкала суб'єктивного благополуччя BBC-SWB (адаптація Л. М. Карамушки, К. В. Терещенко, О. В. Креденцер) (додаток Г)

Шкала створена для комплексної оцінки суб'єктивного благополуччя особистості. Вона охоплює емоційні, когнітивні та поведінкові аспекти самопочуття. Містить 24 твердження, що відображають ставлення людини до життя, рівень позитивних емоцій, життєвого задоволення та соціальної реалізації. Інструкція. Оцініть кожне твердження за шкалою від 1 до 5, де 1 – «зовсім не згоден», а 5 – «повністю згоден».

Ключ. Підраховується загальний показник суб'єктивного благополуччя шляхом сумування балів за всіма пунктами. Можливий також аналіз окремих підшкал (емоційне, психологічне, соціальне благополуччя). Інтерпретація. Чим вищий сумарний показник, тим більш виражене суб'єктивне відчуття благополуччя. Низькі результати свідчать про емоційну незадоволеність, пригніченість або відчуття нереалізованості.

2.3. Аналіз та узагальнення емпіричних даних

Після збору результатів дані підраховано та подано у зручному для подальшої обробки форматі. На цьому етапі проведено описовий аналіз, який дав змогу узагальнити основні показники учасників дослідження. Такий підхід допомагає побачити загальну картину, визначити характер розподілу даних і окреслити перші тенденції, що надалі стануть основою для глибшого статистичного аналізу. У таблиці 2.1 подано результати описових статистик, отриманих за відповідними методиками.

Таблиця 2.1

Описова статистика результатів за методиками: «Діагностика рівня емоційного вигорання» В. Бойко»; «Шкала тривоги Спілбергера-Ханіна»; «Тест-опитувальник задоволеності шлюбом (В. В. Сталін)»; «Модифікована шкала суб'єктивного благополуччя BBC-SWB».

	Середнє значення	Мода	Медіана	Дисперсія	Середньоквадратичне відхилення
Суб'єктивна благополуччя	59,319	70	60	162,108	12,732
Задоволеність шлюбом	31,75	34	33	32,162	5,671
Реактивна тривожність	38,181	37	37	48,094	6,935
Особиста тривожність	34,681	34	34	50,868	7,132
Напруга	10,556	10	9,5	23,067	4,803
Опір	11,514	10	11	18,141	4,259
Виснаження	12,097	7	10	41,976	6,479
Загальний Бойко	34,167	27	29,5	178,563	13,363

Джерело: власна розробка автора

Отримані результати відображають загальну емоційно-психологічну картину всієї вибірки без поділу на групи. Середнє значення суб'єктивного

благополуччя становить 59,3 бала, що відповідає середньому рівню (5-6 стенів). Учасники загалом задоволені своїм життям, стосунками та власними можливостями, хоча час від часу можуть відчувати втому чи внутрішню нестабільність.

Показник задоволеності шлюбом у середньому дорівнює 31,7 бала, що відповідає категорії «скоріш благополучні». Тобто більшість учасників мають довірливі та стабільні стосунки, де зберігається взаєморозуміння і підтримка. Водночас окремі пари можуть стикатися з певними труднощами у спілкуванні або проявами емоційної дистанції, що є типовим для тривалих відносин [3].

За шкалою тривоги Спілбергера-Ханіна середні показники реактивної 38,2 бала та особистісної тривожності 34,7 бала перебувають у межах помірного рівня. Це означає, що більшість респондентів реагують на стресові ситуації емоційно, але без надмірних переживань. Вони можуть хвилюватися під час важливих подій, однак здатні зберігати самоконтроль і швидко відновлюватися.

Загальний середній показник емоційного вигорання становить 34,2 бала, що відповідає рівню «фаза не сформована». Це свідчить, що повноцінний синдром вигорання в учасників відсутній, хоча окремі його ознаки вже починають проявлятися [1]. Симптом «Напруга» (10,5 бала) і «Опір» (11,5 бала) перебувають на стадії формування, тобто респонденти іноді відчують емоційне перевантаження або бажання дистанціюватися від напружених ситуацій. Симптом «Виснаження» (12 бала) також на стадії формування, що може означати зниження енергії та потребу у відпочинку.

Ознаки емоційного виснаження поки не критичні, проте можуть посилюватися за умови тривалого стресу або перевантаження. Загальна картина вказує на достатньо стабільний психоемоційний стан вибірки, де ресурси для саморегуляції ще зберігаються, але потребують підтримки через відпочинок, емоційне розвантаження та теплі стосунки з близькими.

Для наочного представлення результатів емпіричного дослідження побудовано діаграми, що відображають розподіл показників за основними шкалами та дають змогу детальніше проаналізувати рівень психологічного благополуччя прийомних сімей. Загальний показник емоційного вигорання можна побачити на рисунку 2.1.

Рис. 2.1. Частотний розподіл фаз емоційного вигорання

Джерело: власна розробка автора

У більшості респондентів (50 осіб, що становить переважну частину вибірки) фаза емоційного вигорання не сформована, що свідчить про достатній рівень психологічної адаптації, емоційної стабільності та наявність внутрішніх ресурсів для подолання стресових ситуацій. Такі батьки, як правило, володіють навичками ефективної саморегуляції, вміють зберігати емоційний баланс у складних обставинах, підтримують довірливу комунікацію з дитиною та членами родини. Їм властива стійкість до фрустрацій, здатність до позитивного переосмислення досвіду і своєчасного відновлення енергетичних ресурсів після психоемоційних навантажень [1]. Це створює сприятливий психологічний клімат у сім'ї, що сприяє гармонійному розвитку прийомної дитини.

Водночас у 17 респондентів виявлено фазу формування емоційного вигорання, яка є сигналом про початок процесу виснаження. Для цієї групи характерні періодичні прояви втоми, дратівливості, зниження емпатії та емоційного залучення у взаємодію з дитиною. Ймовірними чинниками цього стану є тривале психоемоційне напруження, нестача соціальної підтримки, високі вимоги до себе як до батьків, а також перевантаження, пов'язані з вихованням прийомної дитини, яка може мати власні труднощі адаптації чи поведінкові особливості. Якщо на цьому етапі не забезпечити своєчасну психологічну допомогу або профілактику, стан може перейти в більш глибоку фазу вигорання.

Сформована фаза емоційного вигорання зафіксована у 5 респондентів, що свідчить про високий рівень емоційного виснаження та значне зниження ресурсів саморегуляції. Такі батьки можуть відчувати байдужість, апатію, розчарування у виховному процесі, втрату інтересу до взаємодії з дитиною, а іноді – емоційне відчуження. Ці сім'ї перебувають у зоні підвищеного ризику психологічного неблагополуччя, що може негативно позначатися на якості емоційного контакту з дитиною, на її почутті безпеки та довіри. У цьому випадку доцільним є проведення психокорекційних і підтримувальних заходів, спрямованих на зниження рівня напруження, відновлення ресурсів і підвищення емоційної компетентності батьків [2]. На рис. 2.2 подано частотний розподіл задоволеність шлюбом.

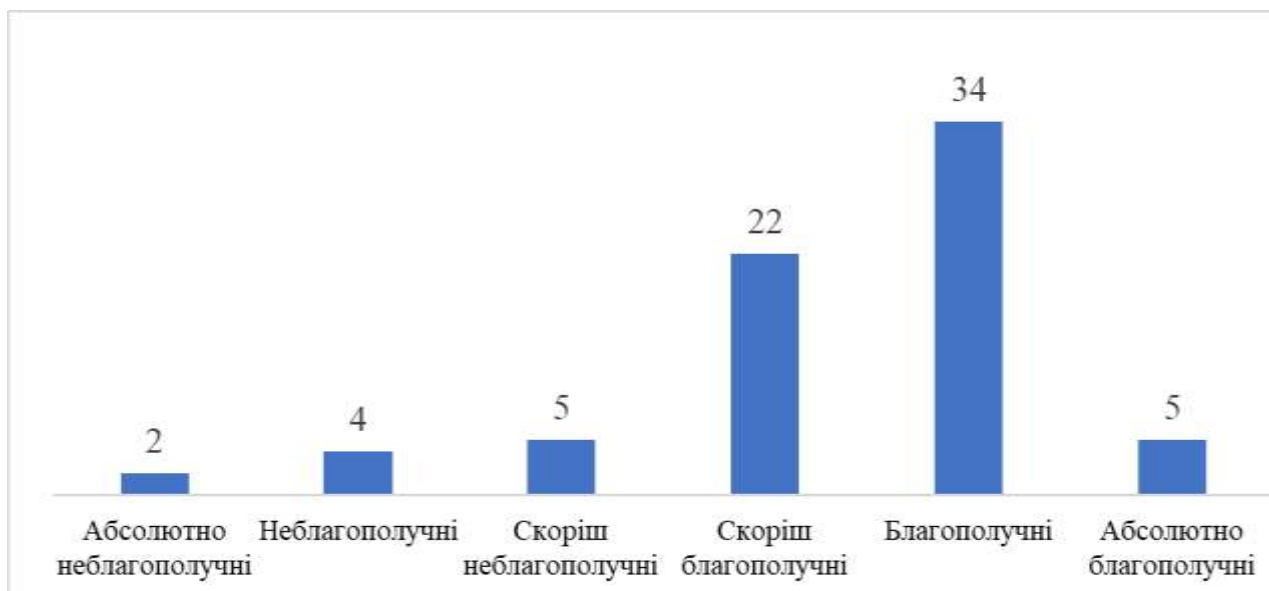

Рис. 2.2. Частотний розподіл задоволеністю шлюбом

Джерело: власна розробка автора

Результати дослідження засвідчили домінування гармонійних і стабільних подружніх стосунків серед прийомних батьків. Так, 34 респонденти оцінили свій шлюб як благополучний, 22 особи - як скоріше благополучний, а ще 5 учасників - як абсолютно благополучний. Таким чином, понад дві третини вибірки (61 особи) сприймають свої стосунки в позитивному руслі, що свідчить про наявність взаємної підтримки, емоційної близькості, довіри та узгодженості життєвих цінностей і цілей. Подібний рівень сімейної гармонії є важливою передумовою психологічного благополуччя не лише подружжя, а й прийомних дітей, адже створює відчуття стабільності, безпеки та прийняття в родині. У таких сім'ях спостерігається високий рівень співучасті у прийнятті рішень, здатність до конструктивного розв'язання конфліктів і готовність підтримувати одне одного в емоційно складних ситуаціях.

Водночас у 11 респондентів виявлено різний ступінь подружнього неблагополуччя - від скоріше неблагополучних до абсолютно неблагополучних шлюбів. Для цієї групи характерні порушення емоційної комунікації, нестача взаєморозуміння, схильність до взаємних претензій або емоційного віддалення між партнерами. У таких стосунках частіше

фіксуються розбіжності у виховних підходах, що може призводити до підвищення напруженості у родинному мікрокліматі. Подібні тенденції зумовлені підвищеним психоемоційним навантаженням, яке супроводжує процес адаптації прийомної дитини, її потребу у додатковій увазі та підтримці. На рис. 2.3 подано частотний аналіз рівнів реактивної та особистісної тривожності.

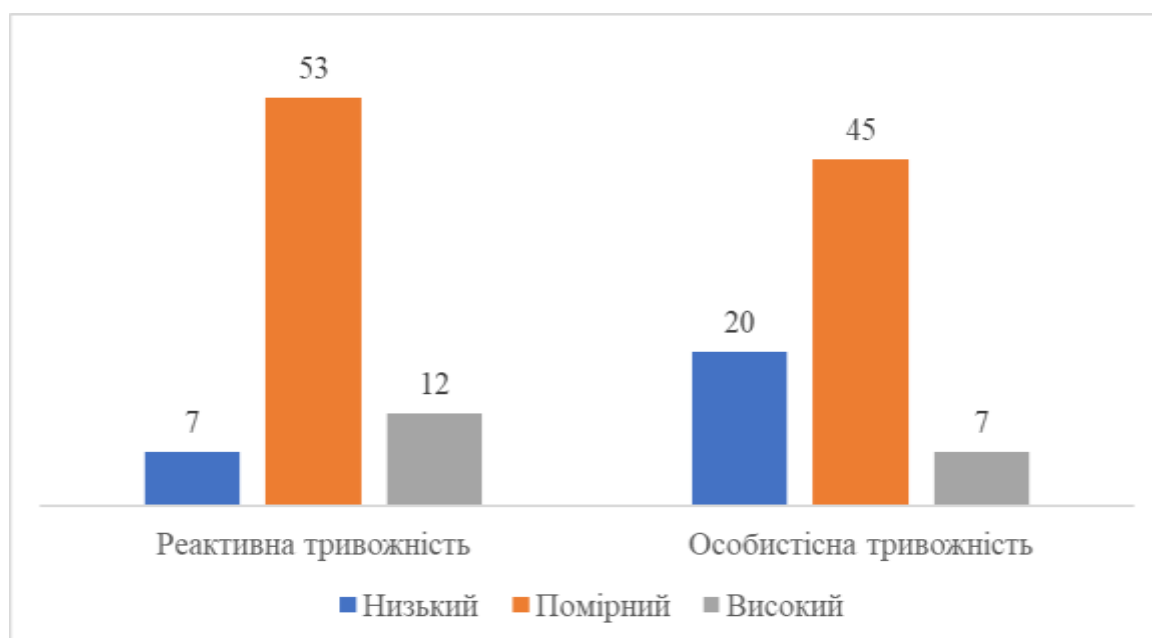

Рис. 2.3. Частотний аналіз рівнів реактивної та особистісної тривожності

Джерело: власна розробка автора

Реактивна тривожність. За шкалою реактивної тривожності більшість батьків (53 особи) мають помірний рівень, що є нормальним показником ситуативного занепокоєння. Це означає, що вони здатні конструктивно реагувати на стресові ситуації, не втрачаючи контролю над поведінкою. Високий рівень тривожності (12 осіб) може свідчити про наявність актуальних емоційних труднощів, пов'язаних з відповідальністю за виховання дитини або страхом не впоратися із соціальними чи педагогічними вимогами. Низький рівень тривожності (7 осіб) вказує на емоційну стабільність, проте в окремих випадках може бути проявом уникання або зниження сенситивності до проблемних ситуацій.

Особиста тривожність. Показники особистісної тривожності відображають загальну схильність батьків до переживання внутрішнього

напруження. Помірний рівень у 45 респондентів свідчить про врівноваженість, здатність адекватно сприймати життєві труднощі й контролювати емоційні реакції. Низький рівень (20 осіб) свідчить про достатню впевненість у собі та позитивне самосприйняття, що є важливою складовою психологічного благополуччя. Водночас 7 осіб із високими показниками демонструють схильність до підвищеного занепокоєння, очікування негативних подій або внутрішніх сумнівів у власних можливостях. У контексті прийомного батьківства це може бути пов'язано з відповідальністю за долю дитини, страхом помилки або негативного соціального оцінювання.

Загалом отримані дані дозволяють зробити висновок, що прийомні батьки характеризуються достатнім рівнем психологічного благополуччя, помірною емоційною стійкістю та гармонійними подружніми стосунками. Для більшості з них притаманний адаптивний стиль реагування на стрес, що сприяє збереженню позитивного мікроклімату в сім'ї. Водночас наявність групи батьків із ознаками формування емоційного вигорання, підвищеної тривожності чи проблемних шлюбних відносин свідчить про потребу в цілеспрямованій психологічній підтримці. Зокрема, у програмі супроводу доцільно акцентувати увагу на розвитку навичок емоційної саморегуляції, профілактиці вигорання, зміцненні подружніх взаємин та формуванні стратегії ефективного подолання труднощів, що зумовлені специфікою виховання прийомних дітей.

Аналіз показників залежно від досвіду функціонування прийомних сімей. Для подальшого аналізу вибірку поділено на три групи залежно від тривалості функціонування прийомних сімей:

- до 2 років – початковий етап прийомного батьківства;
- 3-7 років – середній досвід;
- понад 7 років – тривалий досвід.

Поділ здійснювався за досвідом функціонування прийомної сім'ї, а не окремих її членів. Відповідно, усі індивідуальні результати респондентів віднесені до групи відповідно до досвіду їхньої сім'ї.

На початковому етапі прийомного батьківства (до 2 років) батьки лише адаптуються до нової ролі, формують систему взаємодії з дитиною та засвоюють нові соціально-психологічні функції. Тому важливо проаналізувати, як саме на цьому етапі проявляються особливості їхнього емоційного стану, рівня благополуччя й тривожності.

У групі прийомних батьків із досвідом виховання дітей до двох років (початковий етап прийомного батьківства) результати дослідження свідчать про специфіку їхнього психологічного стану та процесу адаптації до нової ролі.

За методикою В. Бойка більшість (13 осіб) перебувають на етапі, коли фаза емоційного вигорання ще не сформована, що вказує на наявність внутрішніх ресурсів та адаптаційного потенціалу. У 7 учасників фаза лише формується, що може відображати перші прояви емоційного виснаження через навантаження й перебудову сімейної системи. Сформованої фази вигорання не виявлено.

Показники задоволеності шлюбом засвідчили гармонійні взаємини: 12 осіб оцінили стосунки як благополучні, 6 – як скоріше благополучні, 2 – як абсолютно благополучні. Це свідчить про стабільність і підтримувальний характер сімейного середовища.

Рівень реактивної тривожності у більшості (16 осіб) - помірний, що природно для ситуації відповідальної ролі батьків. Висока тривожність виявлена у 2 осіб, низька – також у 2, що свідчить про індивідуальні відмінності у сприйнятті труднощів. Особистісна тривожність у 13 осіб - помірна, у 7 - низька; високих показників не зафіксовано.

Дані щодо суб'єктивного благополуччя підтверджують тенденцію до емоційної стабільності: 50% мають середній рівень, 25% - вищий за середній, 15% – нижчий, і 10% – низький. Це вказує на переважно позитивний емоційний стан, хоча частина батьків уже переживає певне напруження. Прийомні батьки на початковому етапі виховання загалом демонструють середній рівень емоційного благополуччя, помірну тривожність і позитивне

сприйняття сімейних стосунків, що свідчить про успішну адаптацію та потребу в підтримці для запобігання емоційному виснаженню [7].

Наступну групу становлять прийомні батьки зі стажем від 3 до 7 років – період, який можна охарактеризувати як етап стабілізації сімейних стосунків. У цей час зазвичай відбувається поглиблення емоційного зв'язку з дитиною, формування більш сталої системи виховання та розподілу ролей. Аналіз цієї групи дозволяє визначити, як досвід середньої тривалості впливає на показники психологічного благополуччя та рівень емоційного навантаження батьків.

За методикою В. Бойка, яка відображає рівень сформованості емоційного вигорання, переважна більшість учасників (31 особа) мають не сформовану фазу емоційного вигорання, що свідчить про ефективні механізми саморегуляції, відсутність проявів хронічної втоми та позитивне ставлення до виконання батьківських функцій. Лише у двох осіб фаза знаходиться на стадії формування, що може бути ознакою поступового накопичення емоційного напруження, пов'язаного з довготривалим виконанням ролі прийомного батька або материнства. Випадків повністю сформованого вигорання не виявлено, що вказує на сприятливу динаміку адаптації до батьківської ролі.

Результати за шкалою задоволеності шлюбом демонструють високий рівень гармонійності стосунків у більшості сімей. Так, 18 осіб охарактеризували свої взаємини як благополучні, ще 13 – як скоріше благополучні, а одна особа – як абсолютно благополучні. Лише один респондент оцінив свої подружні стосунки як скоріше неблагополучні, що є поодиноким випадком у загальній вибірці. Таким чином, подружня взаємопідтримка виступає важливим ресурсом психологічної стабільності та задоволеності життям у прийомних батьків із середнім досвідом виховання.

Реактивна тривожність, більшості учасників (30 осіб) продемонстрували помірний рівень, що є нормальним показником у контексті повсякденного батьківського функціонування, коли певний рівень

емоційної напруги допомагає залишатися зібраним і відповідальним. У двох осіб рівень реактивної тривожності низький, що свідчить про внутрішню впевненість і спокій, тоді як лише у одного респондента виявлено високий рівень тривожності, що може бути індивідуальною реакцією на складні життєві обставини. Показники особистісної тривожності також засвідчують емоційну стійкість групи: 23 особи мають помірний рівень, 9 – низький, і лише одна – високий. Це дає підстави говорити про достатній рівень психологічної адаптації та сформовані навички емоційного самоконтролю, що є важливою передумовою ефективного прийомного батьківства.

Аналіз результатів за шкалою суб'єктивного благополуччя показав, що більшість респондентів демонструють високий або вищий за середній рівень (63% від загальної вибірки). Це свідчить про позитивне емоційне самопочуття, задоволеність життям, наявність внутрішніх ресурсів і сприятливий психологічний клімат у сім'ї. Близько третини опитаних (31%) мають середній рівень суб'єктивного благополуччя, що відображає емоційну врівноваженість, задоволеність більшістю життєвих сфер та стабільне почуття самоприйняття. Низьких і нижчих за середній рівнів у цій групі не виявлено, що підкреслює загалом позитивний емоційно-психологічний фон прийомних батьків із середнім досвідом виховання.

Прийомні батьки зі стажем 3-7 років демонструють високу психологічну стійкість, гармонійні подружні стосунки та емоційно сприятливий стан, що забезпечує стабільність і ефективність виконання батьківських функцій.

Наступним етапом став аналіз показників суб'єктивного благополуччя та психологічних характеристик респондентів, у яких тривалий професійний досвід (понад 7 років). Це дає можливість визначити, як накопичений досвід впливає на емоційний стан, рівень тривожності та задоволеність шлюбом.

Рівень суб'єктивного благополуччя показав, що найбільша частка респондентів (42%) виявили середній рівень благополуччя, що свідчить про помірну емоційну стабільність, задоволеність життям і наявність адаптивних

ресурсів. У 16% досліджуваних зафіксовано вищий за середній рівень, що вказує на позитивне сприйняття власного життя, оптимізм і внутрішню гармонію. Водночас 26% учасників мають низький рівень суб'єктивного благополуччя, а ще 5% – нижчий за середній, що може свідчити про незадоволення життєвими обставинами, підвищену емоційну напруженість або відчуття внутрішнього дискомфорту. Лише 5% респондентів показали високий рівень, що відображає виражене відчуття щастя та задоволення життям. Загалом у вибірці переважають середні та помірно високі показники, проте помітна частина учасників потребує додаткової уваги з боку психолога для підтримки їх емоційного стану.

Аналіз результатів за методикою Бойко показав, що більшість респондентів перебувають на етапі формування фази вигорання (8 осіб), що свідчить про наявність окремих ознак емоційного виснаження, проте без критичного зниження життєвого тону чи професійної мотивації. У 6 учасників фаза ще не сформована, тобто їхній емоційний стан залишається стабільним, а ресурси відновлення – достатніми. Водночас у 5 осіб фаза вигорання вже сформована, що може свідчити про накопичену психоемоційну втому, зниження працездатності та емоційне відчуження.

Отже, хоча більшість респондентів поки не демонструють критичних проявів вигорання, у частини з них спостерігається тенденція до його розвитку, що потребує профілактичних заходів.

Показники задоволеності шлюбом виявили значну варіативність: 2 особи охарактеризовані як абсолютно благополучні, ще 4 – як благополучні, а 3 – скоріш благополучні, що загалом відображає позитивний емоційний клімат та взаєморозуміння у стосунках. Натомість 4 респонденти віднесені до групи скоріш неблагополучних, 4 – неблагополучних, і 2 – абсолютно неблагополучних. Така структура результатів свідчить про наявність помітної частки пар, у яких можуть виникати труднощі у взаємодії, комунікації або емоційній підтримці. Отже, шлюбна задоволеність

розподілена нерівномірно, з тенденцією до середніх і помірно позитивних оцінок.

Дані за шкалами реактивної та особистої тривожності (за Ч. Спілбергером - Ю. Ханіним) свідчать, що переважає помірний рівень тривожності. Зокрема, за показником реактивної тривожності більшість (7 осіб) виявили помірний рівень, що вказує на достатню емоційну стійкість у ситуаціях стресу. Високий рівень тривожності виявлено у 9 респондентів – це може бути ознакою емоційної напруженості, схильності до тривожних реакцій у складних чи невизначених обставинах. Низький рівень притаманний лише 3 особам, що характеризує їх як більш спокійних та впевнених.

Щодо особистої тривожності, то у 9 осіб вона знаходиться на помірному рівні, у 6 – високому, і лише у 4 – низькому. Це свідчить, що значна частина досліджуваних схильна до тривожних переживань, пов'язаних із власними особистісними якостями або життєвими обставинами. Переважання середніх і високих значень може вказувати на потребу у розвитку навичок емоційної саморегуляції та стресостійкості. В таблиці 2.2 подано кореляційний зв'язок між суб'єктивним благополуччям, показниками емоційного вигорання, тривожності та задоволеності шлюбом.

Таблиця 2.2

Кореляційний зв'язок між суб'єктивним благополуччям, показниками емоційного вигорання, тривожності та задоволеності шлюбом

	Задоволеності шлюбом	Реактивна тривожність	Особиста тривожність	Напруга	Опір	Виснаження	Загальне виснаження
Суб'єкт. благополуччя	0,511***	-0,451**	-0,442*	-0,536***	-0,346*	-0,442*	-0,513***

Примітка: * - $p < 0,05$; ** - $p < 0,01$; *** - $p < 0,001$

З метою виявлення взаємозв'язків між показниками суб'єктивного благополуччя, емоційного вигорання, тривожності та задоволеності шлюбом

було проведено кореляційний аналіз за коефіцієнтом Пірсона. Отримані результати свідчать про наявність статистично значущих зв'язків між досліджуваними змінними. Встановлено, що суб'єктивне благополуччя позитивно корелює із задоволеністю шлюбом ($r = 0,51$; $p < 0,001$), тобто зі зростанням гармонійності сімейних стосунків підвищується відчуття психологічного комфорту та внутрішнього балансу у прийомних батьків.

Негативні статистично значущі кореляції спостерігаються між суб'єктивним благополуччям і реактивною тривожністю ($r = -0,45$; $p < 0,01$) та особистісною тривожністю ($r = -0,44$; $p < 0,05$). Це означає, що зі зростанням рівня тривожності у членів прийомних сімей знижується відчуття внутрішнього комфорту, емоційної стабільності та задоволеності власним життям. Така залежність може свідчити про те, що постійна напруга, переживання або страхи, властиві високотривожним особам, послаблюють їх здатність відчувати психологічне благополуччя, ускладнюючи ефективне виконання батьківських ролей і побудову гармонійних сімейних стосунків.

Також виявлено зворотні зв'язки суб'єктивного благополуччя з компонентами емоційного вигорання за В. Бойком: напругою ($r = -0,53$; $p < 0,001$), опором ($r = -0,34$; $p < 0,05$), виснаженням ($r = -0,44$; $p < 0,05$) та загальним рівнем емоційного вигорання ($r = -0,51$; $p < 0,001$). Отримані результати свідчать, що підвищення рівня емоційного виснаження, напруги та тривожності призводить до зниження суб'єктивного благополуччя, тоді як високі показники задоволеності шлюбом виконують захисну, ресурсну функцію, сприяючи емоційній стабільності прийомних батьків. Емоційне благополуччя прийомних батьків тісно пов'язане з особливостями їхнього психологічного стану та сімейних стосунків: позитивний емоційний клімат у сім'ї знижує ризик вигорання і тривожності, підвищуючи загальний рівень суб'єктивного благополуччя.

Після аналізу взаємозв'язків показників психологічного благополуччя проведено окремий кореляційний аналіз між іншими змінними, що характеризують емоційний стан та напруження в сім'ї. Кореляційні зв'язки

між показниками тривожності, емоційного вигорання та задоволеності шлюбом у прийомних сім'ях подано у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Кореляційні зв'язки між показниками тривожності, емоційного вигорання та задоволеності шлюбом у прийомних сім'ях

	Задоволенос ті шлюбом	Реактивн а тривожні сть	Особиста тривожніст ь	Напруга	Опір	Виснажен ня	Бойко загальне
Задоволенос ті шлюбом	1	-0,897*	-0,911*	-0,692*	-0,603*	-0,622*	-0,742*
Реактивна тривожність		1	0,969*	0,665*	0,588*	0,592*	0,714*
Особиста тривожність			1	0,641*	0,554	0,566	0,681*
Напруга				1	0,568	0,725*	0,892*
Опір					1	0,489	0,76*
Виснаження						1	0,901*
Бойко загальне							1

Як можна побачити з таблиці, задоволеність шлюбом тісно і негативно пов'язана з обома видами тривожності - реактивною ($r = -0,897$) та особистою ($r = -0,911$). Тобто, чим більша задоволеність стосунками, тим менше як ситуативної, так і постійної тривожності. Така ж залежність простежується і з проявами емоційного вигорання за методикою В. Бойка: задоволеність шлюбом обернено пов'язана з напругою ($r = -0,692$), опором ($r = -0,603$), виснаженням ($r = -0,622$) та загальним рівнем вигорання ($r = -0,742$). Задоволеність шлюбом має захисний ефект, вона допомагає зменшити емоційне виснаження і тривожність членів прийомної сім'ї.

Показники реактивної й особистої тривожності дуже тісно взаємопов'язані ($r = 0,969$), що вказує на їхню спільну природу. Вищі рівні

тривожності поєднуються з більшою емоційною напругою ($r = 0,665$), опором ($r = 0,588$) та виснаженням ($r = 0,592$). Між компонентами вигорання також є сильні зв'язки: найбільші між виснаженням і загальним показником вигорання ($r = 0,901$) та напругою і загальним показником ($r = 0,892$). Це свідчить, що саме напруга й виснаження є головними складовими емоційного вигорання в сімейному житті.

Загалом психологічне благополуччя прийомних сімей багато в чому залежить від якості подружніх стосунків. Гармонійні й підтримувальні взаємини допомагають зменшити тривожність і втому, а напруження в шлюбі підвищує ризик емоційного виснаження. Кореляційний зв'язок у групі до 2 років між суб'єктивним благополуччям, показниками емоційного вигорання, тривожності та задоволеності шлюбом подано у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Кореляційний зв'язок у групі до 2 років між суб'єктивним благополуччям, показниками емоційного вигорання, тривожності та задоволеності шлюбом

	Задоволеність шлюбом	Реактивна тривожність	Особиста тривожність	Напруга	Опір	Виснаження	Бойко загальне
Суб'єктивне благополуччя	0,264	-0,241	-0,298	0,336*	-0,238	-0,016	0,017

*Примітка: $p < 0,05$

У групі прийомних сімей із досвідом функціонування до двох років виявлено одну статистично значущу кореляцію між суб'єктивним благополуччям та показниками емоційного вигорання.

Суб'єктивне благополуччя позитивно статистично корелює з рівнем напруги ($r = 0,336$; $p < 0,05$). Це може свідчити, що на початкових етапах становлення прийомної сім'ї навіть при високому відчутті загального

життєвого задоволення батьки можуть переживати певну емоційну напругу, пов'язану з адаптаційними труднощами, відповідальністю та необхідністю налагодження стосунків із дитиною. Позитивне самовідчуття не виключає внутрішньої напруги - навпаки, у цей період вона може бути природною складовою процесу входження у нову роль і поступового формування стабільних емоційних зв'язків у сім'ї. Кореляційний зв'язок у групі 3-7 років між суб'єктивним благополуччям, показниками емоційного вигорання, тривожності та задоволеності шлюбом подано у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Кореляційний зв'язок у групі 3-7 років між суб'єктивним благополуччям, показниками емоційного вигорання, тривожності та задоволеності шлюбом

	Задоволеності шлюбом	Реактивна тривожність	Особиста тривожність	Напруга	Опір	Виснаження	Бойко загальне
Суб'єктивна благополуччя	0,294	-0,203	-0,176	-0,393*	-0,078	-0,353*	-0,367*

*Примітка: $p < 0,05$

У групі прийомних сімей із досвідом функціонування від трьох до семи років виявлено статистично значущі кореляції між суб'єктивним благополуччям та показниками емоційного вигорання.

Суб'єктивне благополуччя негативно корелює з напругою ($r = -0,393$; $p < 0,05$), виснаженням ($r = -0,353$; $p < 0,05$) та загальним рівнем емоційного вигорання ($r = -0,367$; $p < 0,05$).

Ці результати свідчать, що у прийомних батьків із кількарічним досвідом виховання зниження рівня емоційного благополуччя пов'язане з підвищенням напруги та втоми, а також загальним відчуттям виснаження у сімейній ролі. Водночас високий рівень суб'єктивного благополуччя може виступати ресурсом стабільності, який допомагає підтримувати емоційний баланс і попереджати розвиток симптомів емоційного вигорання на етапі

стабілізації сімейного функціонування. Кореляційний зв'язок у групі більше 7 років між суб'єктивним благополуччям та показниками емоційного вигорання, тривожності і задоволеності шлюбом подано у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Кореляційний зв'язок у групі більше 7 років між суб'єктивним благополуччям та показниками емоційного вигорання, тривожності і задоволеності шлюбом

	Задоволеність шлюбом	Реактивна тривожність	Особиста тривожність	Напруга	Опір	Виснаження	Бойко Тотал
Суб'єктивна благополуччя	0,715***	-0,551*	-0,599**	-0,595**	-0,643**	-0,373	-0,585**

Примітка: * - $p < 0,05$; ** - $p < 0,01$; *** - $p < 0,001$

У групі прийомних батьків, які виховують дітей понад сім років, виявлено кілька помітних зв'язків між рівнем суб'єктивного благополуччя, тривожністю та емоційним вигоранням. Передусім, чим вища задоволеність шлюбом, тим вищий рівень суб'єктивного благополуччя ($r = 0,715$; $p < 0,001$). Це свідчить, що стабільні, довірливі стосунки між подружжям створюють емоційну основу для відчуття гармонії й внутрішнього комфорту.

Спостерігаються негативні зв'язки між суб'єктивним благополуччям і тривожністю – як реактивною ($r = -0,551$; $p < 0,05$), так і особистісною ($r = -0,599$; $p < 0,01$). Тобто прийомні батьки, які відчують себе більш благополучними, рідше переживають напруження чи невпевненість, легше справляються з емоційними труднощами.

Вищий рівень благополуччя пов'язаний із нижчими показниками емоційної напруги ($r = -0,595$; $p < 0,01$), опору ($r = -0,643$; $p < 0,01$) та загального рівня вигорання ($r = -0,585$; $p < 0,01$). Це означає, що з досвідом проживання і тривалішим функціонуванням прийомної сім'ї емоційна стійкість батьків підвищується, а ризик виснаження зменшується. У прийомних батьків із великим досвідом психологічне благополуччя виступає своєрідним захисним ресурсом – воно допомагає підтримувати спокій,

зберігати рівновагу у стосунках і краще долати щоденні виклики прийомного батьківства.

З метою перевірки наявності статистично значущих відмінностей у психологічному стані прийомних сімей із різним досвідом виховання дітей було проведено однофакторний дисперсійний аналіз (ANOVA). Отримані результати подано в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Результати однофакторного дисперсійного аналізу (ANOVA) для показників психологічного стану прийомних сімей із різним досвідом виховання дітей

Показник	F	p	Значущість міжгрупових відмінностей
Суб'єктивне благополуччя	12,84	0,0000	Є
Задоволеність шлюбом	8,72	0,0004	Є
Реактивна тривожність	7,45	0,0012	Є
Особистісна тривожність	9,58	0,0003	Є
Напруга	10,63	0,0001	Є
Опір	8,11	0,0007	Є
Виснаження	9,24	0,0004	Є
Бойко загальне	11,36	0,0000	Є

Проведений аналіз показав наявність статистично значущих міжгрупових відмінностей ($p < 0,05$) за всіма досліджуваними показниками психологічного стану. Це свідчить про те, що досвід виховання прийомних дітей є важливим чинником, який впливає на рівень психологічного благополуччя та емоційного стану членів прийомних сімей. Прийомні батьки з більшим досвідом виховання демонструють вищий рівень суб'єктивного благополуччя та задоволеності шлюбом, а також нижчі показники тривожності, напруги та виснаження. Натомість у сімей із меншим досвідом

виховання дітей спостерігається більш виражене емоційне напруження та прояви емоційного вигорання. Результати підтверджують гіпотезу про вплив тривалості та досвіду прийомного батьківства на психологічне благополуччя сімей.

Оскільки результати однофакторного дисперсійного аналізу (ANOVA) засвідчили наявність статистично значущих міжгрупових відмінностей за всіма показниками психологічного стану прийомних сімей із різним досвідом виховання дітей, виникла необхідність уточнити, між якими саме групами спостерігаються ці відмінності. З цією метою було проведено пост-хок аналіз за критерієм Тьюкі (Tukey HSD), який дозволяє детальніше визначити напрям і характер розбіжностей між окремими групами за кожним показником. Результати цього аналізу подано в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Результати пост-хок аналізу (Tukey HSD) для показників психологічного стану прийомних сімей із різним досвідом виховання дітей

Показник	Групи з відмінностями	Напрямок відмінності
Суб'єктивне благополуччя	>7 років ↔ 0-2 роки; 3-7 років ↔ >7 років	Найвище у групі 3-7 років, найнижче у >7 років
Задоволеність шлюбом	>7 років ↔ 0-2 роки; >7 років ↔ 3-7 років	Найвищий рівень у 3-7 років, найнижчий у >7 років
Реактивна тривожність	>7 років ↔ 0-2 роки; >7 років ↔ 3-7 років	Найвища тривожність у >7 років
Особистісна тривожність	>7 років ↔ 0-2 роки; >7 років ↔ 3-7 років	Найвища у >7 років
Напруга	>7 років ↔ 0-2 роки; >7 років ↔ 3-7 років	Найвища у >7 років
Опір	>7 років ↔ 0-2 роки; >7 років ↔ 3-7 років	Найвищий у >7 років
Виснаження	>7 років ↔ 0-2 роки; >7 років ↔ 3-7 років	Найвище у >7 років
Бойко загальне	>7 років ↔ 0-2 роки; >7 років ↔ 3-7 років	Найвищий рівень емоційного вигорання у >7 років

Детальний аналіз міжгрупових відмінностей за критерієм Tukey HSD дозволив уточнити, між якими саме групами спостерігаються статистично значущі розбіжності.

Висновки до другого розділу

Було встановлено, що прийомні сім'ї з досвідом виховання понад 7 років суттєво відрізняються від інших груп майже за всіма показниками. У них зафіксовано найвищі рівні тривожності, напруги, опору, виснаження та емоційного вигорання, що може свідчити про накопичення емоційної втоми та зниження внутрішніх ресурсів із часом.

Натомість сім'ї з досвідом 3-7 років демонструють найбільш збалансований психологічний стан: у них спостерігається найвищий рівень суб'єктивного благополуччя та задоволеності шлюбом, що може відображати адаптацію до ролі прийомних батьків і наявність стабільних сімейних взаємин.

У групі з досвідом 0-2 роки показники благополуччя нижчі, ніж у середньодосвідчених сімей, однак емоційне виснаження ще не досягає критичного рівня, що пояснюється етапом становлення та початковими труднощами адаптації.

Психологічний стан прийомних сімей виявляється найбільш оптимальним при середньому рівні досвіду виховання (3-7 років), тоді як надмірно тривалий досвід (>7 років) супроводжується зниженням благополуччя та зростанням проявів емоційного вигорання.

РОЗДІЛ 3

ПСИХОКОРЕКЦІЙНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ

3.1. Розроблення та сутність психокорекційної програми

Результатами емпіричного дослідження визначено, що рівень психологічного благополуччя прийомних батьків безпосередньо залежить від тривалості функціонування сім'ї та її емоційного клімату. У прийомних батьків із тривалим досвідом виховання (понад 7 років) спостерігаються підвищені показники тривожності, напруги, опору та емоційного виснаження, що свідчить про поступове накопичення втоми й зниження адаптаційних ресурсів. Навіть за наявності гармонійних стосунків ці прояви можуть призводити до зниження якості емоційної взаємодії з дитиною, появи дратівливості, байдужості чи відчуття безсилля.

Розроблення психокорекційної програми є необхідним кроком для підтримання та підвищення психологічного благополуччя прийомних батьків, профілактики емоційного вигорання, розвитку навичок саморегуляції й гармонізації сімейних стосунків.[16] Її впровадження сприятиме покращенню емоційного стану дорослих, підвищенню задоволеності шлюбом, зниженню рівня тривожності та формуванню позитивного мікроклімату в прийомній родині.

Не менш важливою є соціальна доцільність програми: стабільний емоційний стан прийомних батьків безпосередньо впливає на якість взаємодії з дітьми, рівень довіри, почуття безпеки та формування у прийомних дітей позитивного образу сім'ї. Таким чином, психологічна підтримка батьків сприяє успішнішій адаптації дитини, запобігає дезадаптивним проявам і сприяє формуванню здорової сімейної системи.

Програма «Ресурси гармонії: розвиток психологічного благополуччя прийомних батьків»

Мета програми: підвищення рівня психологічного благополуччя прийомних батьків шляхом розвитку навичок емоційної саморегуляції, зниження проявів емоційного вигорання, гармонізації подружніх і сімейних стосунків, формування позитивного ставлення до себе та до батьківської ролі.

Завдання програми:

- Знизити рівень емоційного напруження та тривожності.
- Розвинути навички розпізнавання і конструктивного вираження емоцій.
- Посилити усвідомлення власних ресурсів і потреб.
- Сприяти покращенню подружньої комунікації й підтримки.
- Підвищити суб'єктивне відчуття благополуччя та впевненості у своїй батьківській ролі.

Цільова група: прийомні батьки з різним досвідом виховання дітей (6-10 осіб у групі).

Тривалість: 6 занять по 60 хвилин (1 раз на тиждень).

Форма роботи: групова, з елементами індивідуального осмислення (вправа + обговорення).

Методи: арт-терапія, елементи тілесно-орієнтованої терапії, когнітивно-поведінкові техніки, тренінгові вправи, релаксаційні практики, рефлексія.

Заняття 1. «Знайомство та створення довірчого простору»

Вступне коло, знайомство («Моє ім'я і те, що мене підтримує»).

Вправа «Коло ресурсів»: кожен називає джерела підтримки у своєму житті.

Міні-дискусія: «Що для мене психологічне благополуччя?»

Визначення індивідуальних цілей участі у програмі.

Релаксаційна вправа «Дихання довіри».

Підсумок: створення символу групи (малюнок або колаж).

Очікуваний результат: учасники встановлюють контакт, формують довіру, розуміють структуру роботи та свої потреби.

Заняття 2. «Емоції під контролем: розпізнавання і вираження почуттів»

Розминка «Мімічна пантоміма» (впізнай емоцію).

Міні-лекція: «Роль емоцій у благополуччі та вигоранні».

Вправа «Моя емоційна мапа»: учасники позначають зони тіла, де відчують емоції.

Групове обговорення: «Які емоції мені найважче показувати в сім'ї?»

Техніка «Я-повідомлення» - тренування конструктивного вираження почуттів у спілкуванні.

Релаксаційна вправа «Дихання через колір».

Очікуваний результат: підвищення емоційної усвідомленості, розвиток здатності контролювати прояви негативних емоцій без їх придушення.

Заняття 3. «Стрес і вигорання: як розпізнати і зупинити»

Вступна вправа «Мій день у трьох кольорах» (аналіз емоційного стану).

Міні-інфо-блок: «Фази вигорання за В. Бойком: як їх розпізнати».

Вправа «Мої сигнали перевтоми»: індивідуальна робота з картками симптомів.

Групова дискусія: «Що мене виснажує, а що відновлює?»

Практика «Емоційне розвантаження через тіло» (рух, дихання, легке розтягування).

Підсумок: створення власної «формули відновлення».

Очікуваний результат: підвищення обізнаності щодо симптомів вигорання, формування персональних стратегій відновлення.

Заняття 4. «Мої ресурси і межі»

Вправа «Дерево ресурсів»: малювання свого «дерева», де коріння – підтримка, стовбур – сили, крона – мрії.

Обговорення: «Що допомагає мені залишатися стійким?»

Міні-тренінг «Я маю право...» - усвідомлення особистих меж і прав.

Техніка «Моє місце спокою» - коротка візуалізація.

Підсумок: створення «ресурсної картки» з власними засобами самопідтримки.

Очікуваний результат: формування навичок саморегуляції, відновлення внутрішніх ресурсів, підвищення впевненості у власних можливостях.

Заняття 5. «Подружня взаємопідтримка та довіра»

Вступна вправа «Ми – команда»: коротка спільна дія у парах.

Вправа «Активне слухання»: відпрацювання навичок емпатійного сприйняття.

Рольова гра «Конфлікт без конфлікту»: пошук конструктивних способів вирішення типових ситуацій.

Міні-дискусія «Підтримка у стосунках: що я можу дати і що мені потрібно».

Релаксація для двох «Спільне дихання».

Рефлексія: як змінилися мої уявлення про партнера.

Очікуваний результат: розвиток комунікативної компетентності, зміцнення емоційної близькості у подружжі.

Заняття 6. «Гармонія в мені та в моїй сім'ї» (підсумкове)

Вступна вправа «Мій шлях у шести кроках»: пригадування пережитого за програмою.

Творче завдання «Моє коло гармонії» (створення символу психологічного благополуччя).

Групова рефлексія: «Що я беру із собою?»

Вправа «Побажання групі»: обмін словами підтримки.

Завершальна релаксація «Світло і тепло» (візуалізація внутрішньої рівноваги).

Очікувані результати реалізації програми: після проходження циклу занять у прийомних батьків очікується зниження рівня тривожності та емоційного напруження, зменшення симптомів емоційного вигорання, підвищення задоволеності шлюбом і загального рівня психологічного благополуччя. Сформуються навички саморегуляції, ефективної комунікації та підтримання власних психологічних меж.

3.2. Практичні рекомендації збереження психологічного благополуччя прийомних батьків

Програма спрямована на підвищення рівня емоційної стабільності, профілактику емоційного вигорання та гармонізацію сімейних взаємин у прийомних родинах.

Результати емпіричного дослідження показали, що рівень психологічного благополуччя прийомних батьків безпосередньо залежить від тривалості функціонування сім'ї та її емоційного клімату. У батьків із досвідом виховання понад сім років спостерігається підвищена тривожність, напруга, опір і емоційне виснаження. Це свідчить про поступове накопичення втоми, зниження адаптаційних ресурсів, появу дратівливості та байдужості навіть за наявності гармонійних стосунків у родині. У зв'язку з цим актуальним є розроблення психокорекційної програми, спрямованої на підтримання емоційного стану прийомних батьків, профілактику емоційного вигорання та формування позитивного мікроклімату в сім'ї.

Основні завдання програми:

- зниження рівня емоційного напруження та тривожності;
- розвиток уміння розпізнавати й конструктивно виражати емоції;
- усвідомлення власних ресурсів і потреб;
- покращення подружньої комунікації;
- підвищення впевненості у своїй батьківській компетентності.

Програма реалізується у груповій формі (6–10 осіб) і складається з шести занять тривалістю по 60 хвилин. Заняття проводяться 1 раз на тиждень і поєднують тренінгові, арт-терапевтичні, когнітивно-поведінкові та тілесно-орієнтовані методики.

1. 1. «Знайомство та створення довірчого простору» — формування безпечної атмосфери та усвідомлення власних потреб.
2. 2. «Емоції під контролем» — навчання розпізнаванню й конструктивному вираженню почуттів.

3. 3. «Стрес і вигорання» — розпізнавання симптомів емоційного виснаження та формування стратегії відновлення.
4. 4. «Мої ресурси і межі» — робота з особистими ресурсами, усвідомлення власних прав і можливостей.
5. 5. «Подружжя взаємопідтримка та довіра» — розвиток емпатії, комунікативних навичок і партнерської взаємопідтримки.
6. 6. «Гармонія в мені та в моїй сім'ї» — підсумкова зустріч, рефлексія змін, закріплення отриманих навичок.

Очікувані результати:

- зниження рівня тривожності та емоційного напруження;
- зменшення симптомів емоційного вигорання;
- підвищення задоволеності шлюбом і загального рівня психологічного благополуччя;
- формування навичок саморегуляції, конструктивної комунікації та підтримання власних психологічних меж.

Реалізація програми «Ресурси гармонії: розвиток психологічного благополуччя прийомних батьків» сприяє розвитку емоційної стабільності прийомних батьків, покращенню подружньої взаємодії та формуванню позитивного мікроклімату в сім'ї. Психологічна підтримка дорослих забезпечує успішнішу адаптацію прийомних дітей, запобігає дезадаптивним проявам і формує здорову сімейну систему.

Висновки до третього розділу

Емпіричне дослідження, проведене серед 72 прийомних батьків (36 сімей), дозволило виявити низку закономірностей. Загалом респонденти продемонстрували середній рівень суб'єктивного благополуччя, помірну тривожність і переважно гармонійні подружні стосунки. У більшості випадків емоційне виснаження не сформоване, що свідчить про достатній адаптаційний потенціал і збереження ресурсів саморегуляції. Кореляційний аналіз показав, що суб'єктивне благополуччя позитивно пов'язане із

задоволеністю шлюбом $r = 0,51; (p < 0,001)$ і негативно корелює з показниками тривожності та емоційного вигорання. Це підтверджує, що гармонійні сімейні стосунки виступають важливим ресурсом емоційної стабільності, тоді як підвищена тривожність і напруга знижують рівень психологічного комфорту.

На початковому етапі прийомного батьківства (до двох років) виявлено поєднання позитивного самопочуття з підвищеним рівнем емоційної напруги, що є природним проявом адаптаційних труднощів і відповідальності за нову соціальну роль. У період середнього досвіду (від трьох до семи років) спостерігається найбільш сприятливий психологічний стан: найвищий рівень суб'єктивного благополуччя, гармонійність сімейних стосунків і мінімальні прояви емоційного виснаження. Цей етап можна вважати оптимальним для стабілізації сімейної системи та формування стійкої емоційної рівноваги.

Натомість у групі з досвідом понад сім років простежується тенденція до підвищення тривожності, напруги, опору та виснаження, що свідчить про накопичення емоційної втоми з часом. Проте саме в цій групі спостерігаються найтісніші позитивні зв'язки між задоволеністю шлюбом і суб'єктивним благополуччям ($r = 0,715; p < 0,001$), що підкреслює вирішальну роль подружньої підтримки у збереженні психологічної рівноваги прийомних батьків.

Результати однофакторного дисперсійного аналізу (ANOVA) підтвердили наявність статистично значущих міжгрупових відмінностей ($p < 0,05$) за всіма досліджуваними показниками. Пост-хок аналіз за критерієм Тьюкі (Tukey HSD) показав, що найсприятливіший психологічний стан притаманний прийомним сім'ям зі стажем 3-7 років, тоді як тривалий досвід (понад 7 років) супроводжується зниженням благополуччя та зростанням проявів емоційного вигорання. Досвід виховання прийомних дітей є важливим чинником психологічного стану сім'ї: середній рівень досвіду

сприяє стабільності та гармонії, тоді як надмірно тривалий – може зумовлювати втрату емоційних ресурсів.

Психологічне благополуччя прийомних сімей безпосередньо залежить від тривалості їх функціонування, особливостей адаптаційного процесу, рівня тривожності та гармонійності сімейних стосунків. Найвищий рівень психологічної стабільності характерний для сімей із середнім досвідом прийомного батьківства (3-7 років), тоді як початковий етап супроводжується адаптаційною напругою, а тривалий – тенденцією до емоційного виснаження.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання для розробки програм психологічної підтримки прийомних сімей, профілактики емоційного вигорання та розвитку навичок емоційної саморегуляції у батьків.

ВИСНОВКИ

Отже, у кваліфікаційній роботі здійснено комплексне теоретичне й емпіричне дослідження особливостей функціонування прийомних сімей та соціально-психологічних чинників, що визначають психологічне благополуччя прийомних батьків. Аналіз літературних джерел, нормативно-правової бази та емпіричних даних дозволив отримати цілісне уявлення про специфіку прийомного батьківства та механізми його впливу на розвиток дитини та емоційний стан батьків.

По-перше, на основі теоретичного аналізу розкрито сутність поняття «прийомна сім'я», яке розглядається як особлива форма сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Визначено, що прийомна сім'я забезпечує умови, максимально наближені до родинних, сприяє гармонійному психічному розвитку дитини, формує у неї відчуття безпеки, стабільності та емоційної підтримки.

По-друге, визначено провідні соціально-психологічні чинники психологічного благополуччя прийомних батьків. До них належать мотиваційна готовність до виконання батьківських функцій, якість сімейної взаємодії, рівень соціальної підтримки, емоційна стабільність, стресостійкість та адаптивні можливості батьків. Наголошено, що важливу роль відіграє також рівень адаптації дитини та здатність батьків реагувати на її потреби.

По-третє, проведене емпіричне дослідження дало змогу виявити особливості емоційного стану прийомних батьків та динаміку сімейної взаємодії залежно від тривалості досвіду прийомного батьківства. Результати показали, що перші місяці й роки життя з прийомною дитиною є періодом підвищеного психоемоційного навантаження. Зі збільшенням досвіду батьки демонструють вищий рівень упевненості, зниження тривожності та використання ефективніших стратегій взаємодії.

По-четверте, на основі отриманих результатів розроблено психокорекційну програму, спрямовану на формування емоційної

компетентності, розвиток стресостійкості, оптимізацію сімейної взаємодії та посилення ресурсності прийомної сім'ї. Програма може бути впроваджена у діяльність психологічних служб, центрів соціальної підтримки сімей та фахівців, які працюють з прийомними батьками.

Узагальнюючи результати, можна зробити висновок, що психологічне благополуччя прийомних батьків є ключовим чинником успішної адаптації та розвитку прийомної дитини, а також стабільності функціонування прийомної сім'ї загалом. Вчасна психологічна, інформаційна та соціальна підтримка значною мірою підвищує ефективність прийомного батьківства, сприяє зміцненню емоційних зв'язків та формуванню позитивного сімейного клімату.

Отримані у роботі результати мають теоретичне та практичне значення, адже розширюють наукове розуміння феномену прийомної сім'ї та можуть бути використані для вдосконалення системи психологічної допомоги й супроводу сімей, що виховують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдул І. До питання державної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Соціальна робота та соціальна освіта. 2020. Вип. 1(4). С. 4–10.
2. Абсалямова Л. Тривожність особистості в умовах війни: теоретичний аналіз. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди "психологія"*. 2025. № 72. С. 8–21. URL: <https://doi.org/10.34142/23129387.2025.72.01>
3. Бевз Г. М., Пеша І. В. Дитина в прийомній сім'ї: нотатки психолога. Київ : *Український інститут соціальних досліджень*, 2001. 101 с.
4. Безрук М. Л. Альтернатива інституційному догляду та вихованню дітей. *Вісник Запорізького національного університету*. 2020. Т. 1, № 3. С. 161–165. DOI: <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2020-3-1-24>
5. Бойко Ю. Упровадження інституту прийомної сім'ї як альтернативної форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування. *Теорія і практика державного управління*. 2020. Т. 3, № 70. С. 114–121. DOI: <https://doi.org/10.34213/tp.20.03.13>
6. Брич В. Я., Миколук С. М. Соціальний захист сиріт в Україні : монографія. Тернопіль : *ТНЕУ*, 2019. 200 с.
7. Вишновецька С. Ключові компоненти соціальної політики стосовно дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. *Юридичний вісник*. 2022. Т. 1, № 62. С. 91–98. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.62.16487>
8. Гаврилюк Н. П. Вплив типів сімейного виховання на психоемоційний стан дитини. *Психологія: реальність і перспективи*. 2019. № 10. С. 38–46. DOI: https://doi.org/10.35619/prap_rv.vi10.91
9. Грабовська В. М. Пріоритетність форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Scientific Journal of Public and Private Law*. 2019. Т. 1, № 5. С. 53–59. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.5-1.9>
10. Данильченко Т. В. Психологія суб'єктивного соціального благополуччя : автореф. дис. д-ра психол. наук. Київ, 2018. 34 с.

11. Євдокименко Т. В. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування як складова національної безпеки держави. *Соціальне право*. 2018. № 2. С. 166–170.
12. Івасюк А. Моделі емоційного вигорання особистості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: психологія. 2025. № 1. С. 87–92. URL: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2025.1.16>
13. Комарова Н. М., Бевз Г. М., Волинець Л. С. та ін. Методичні рекомендації соціальним працівникам щодо соціального супроводу прийомних сімей. Київ : Український інститут соціальних досліджень, 1999. 103 с.
14. Комарова Н. М., Волинець Л. С., Салабай Н. В., Пеша І. В., Бевз Г. М. Методичні рекомендації соціальним працівникам щодо підготовки прийомних батьків. Київ : Студцентр, 1998. 128 с.
15. Костів В., Ваврищук Л. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з патронатною сім'єю. *Освітній простір України*. 2017. № 10. С. 53–59. DOI: <https://doi.org/10.15330/esu.10.53-59>
16. Лахтюк Л. Новостворені форми влаштування дітей-сиріт. *Вісник прокуратури*. 2010. № 6(108). С. 42–46.
17. Левенець Н. Характер взаємозв'язків відкритості особистості з емоційним компонентом суб'єктивного благополуччя. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 1 (6). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-1\(6\)-452-464](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-1(6)-452-464)
18. Лютий В. П., Гаврилюк К. О. Критерії оцінювання якості соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2020. Вип. 75. С. 115–121.
19. Матохнюк Л. Особливості задоволеності партнерів шлюбом: чинники, виклики та перспективи. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 2(48). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-2\(48\)-1618-1626](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-2(48)-1618-1626)

20. Миколіук С. Сирітство в Україні в умовах війни: соціальна робота та соціальна допомога. *Humanitas*. 2022. № 3. С. 61–68. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.9>
21. Міцна Ю. Ю. Особливості сімейних стосунків і їх вплив на задоволеність шлюбом. 2020. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/4767>
22. Москалюк В. Ю. Дитячий будинок сімейного типу як одна з форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : дис. канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2003. 176 с.
23. Оверчук В. А. Детермінанти психологічного благополуччя особистості. В кн.: Особистісні та ситуативні детермінанти благополуччя особистості в сучасних умовах життєдіяльності: кол. монографія. 2023. С. 86–98.
24. Отич Д., Чабан І. Психологічні особливості суб'єктивного благополуччя осіб дорослого віку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 12. Психологічні науки. 2022. С. 32–42. URL: [https://doi.org/10.31392/npu-nc.series12.2021.18\(63\).04](https://doi.org/10.31392/npu-nc.series12.2021.18(63).04)
25. Пеша І. В., Сопівник І. В., Галайдюк В. В., Кошук О. Б. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю. Київ: Компринт, 2023. 49 с.
26. Ратушна Т. О. Вплив ціннісних орієнтацій на відчуття суб'єктивного благополуччя особистості : магістерська робота. 2020. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/1831>
27. Савіцина Є. В., Бабатіна С. І. Психологічне благополуччя особистості: опис функціональної моделі. Соціально-психологічні технології розвитку особистості : збірник наукових праць за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених, аспірантів та студентів (м. Херсон, 14 травня 2020 р.) / за ред. А. М. Яцюка, Н. О. Олейник, В. В. Мойсеєнка та ін. Херсон : ФОП Вишемирський В. С., 2020. С. 316–319.
28. Сердюк Л. З. Структура та функція психологічного благополуччя особистості. Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. V :

Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. 2017. Вип. 17. С. 124–133.

29. Сметаняк В., Кубашок Н. Батьківське і материнське вигорання як психологічне явище. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 13(27). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13\(27\)-1027-1038](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-13(27)-1027-1038)

30. Створення та функціонування прийомних сімей : Навч. посіб. для держ. службовців. Київ, 2000. 128 с.

31. Стьопкіна А., Трубник І. Теоретичні засади соціального супроводу прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2023. Т. 1, № 2 (106). URL: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-106-2-205-213>

32. Футрик А. С. Особливості соціально-психологічного супроводу прийомних сімей : thesis. 2021. URL: <http://ir.stu.cn.ua/123456789/24921>

33. Харитинський А. Теоретична модель суб'єктивного благополуччя особистості. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. С. 190–197. URL: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-70-6-190-197>

34. Яворська Л. М. Фактори становлення психологічного благополуччя особистості / Л. М. Яворська, Г. С. Філоненко. // *Наука і освіта*. – 2014. – №12. – С. 216–220.3.

35. Яременко О. О., Комарова Н. М., Бевз Г. М., Волинець Л. С. та ін. Приймна сім'я: оцінка ефективності опіки : методичні рекомендації для соціальних працівників. Київ : Український інститут соціальних досліджень, 2000. 78 с.

36. Crespo C., Kielpikowski M., Pryor J., Jose P. E. Family rituals in New Zealand families: Links to family cohesion and adolescents' well-being. *Journal of Family Psychology*. 2011. № 25(2). P. 184–193. DOI: <https://doi.org/10.1037/a0023113>

37. Grisenko N. V., Bataeva K. Y. Роль різних форм благополуччя у задоволеності шлюбом осіб зрілого віку. *Вісник Дніпропетровського*

університету. Серія психологія. 2016. Т. 22, № 9/1. URL: <https://doi.org/10.15421/101607>

38. Hernandez, Rosalba, et al. "Psychological well-being and physical health: Associations, mechanisms, and future directions." *Emotion Review* 10.1(2018): 18-29.

39. Johnson S., Robertson I., Cooper C. L. Psychological Well-Being. Well-being. Cham, 2017. P. 45–55. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-319-62548-5_4

40. Kashlyuk Y. Психологічне здоров'я і психологічне благополуччя особистості як складові задоволеності життям. *Psychological journal*. 2017. Т. 7, № 3. С. 47–58. URL: <https://doi.org/10.31108/1.2017.3.7.5>

41. Robertson I., Cooper C. Psychological Well-Being. Well-Being. London, 2011. P. 41–50. URL: https://doi.org/10.1057/9780230306738_4

42. Ryff C. D. Psychological Well-Being Revisited: Advances in the Science and Practice of Eudaimonia. *Psychotherapy and Psychosomatics*. 2014. № 83. P. 10–28. DOI: <https://doi.org/10.1159/000353263>